Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О. М. Лазаревського
кафедра історії України, археології та краєзнавства

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «магістр»

на тему:

«Гендерний підхід в освіті на прикладі країн Північної Європи (Данія, Фінляндія, Швеція)»

Виконала:
студентка ІІ курсу, 61 групи
спеціальності
014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
Шевченко Валентина Павлівна

Наукова керівниця:
кандидатка педагогічних наук,
доцентка
Юда Л. А.

Чернігів – 2025

Роботу подано до розгляду «_____» _____ 20___ року.

Студент _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Науковий керівник _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Рецензент _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Результат захисту _____ _____

(оцінка) (дата захисту)

Голова АК _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали голови АК)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства

протокол № _____ від «_____» _____ 20___ року.

Студент (ка) допускається до захисту даної роботи в атестаційній комісії.

Завідувач кафедри _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП…….4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ В ОСВІТІ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ (ДАНІЯ, ФІНЛЯНДІЯ, ШВЕЦІЯ)……9

1.1. Методологія дослідження……9

1.2. Законодавство країн Північної Європи (Данія, Фінляндія, Швеція) про гендерну рівність……...22

РОЗДІЛ 2. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ В СИСТЕМАХ ОСВІТИ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ (ДАНІЯ, ФІНЛЯНДІЯ, ШВЕЦІЯ)……...38

2.1. Гендерні підходи в дошкільній освіті…… 38

2.2. Гендерно чутливе середовище у закладах середньої та професійно-технічної освіти…….45

2.3. Гендерно-орієнтовані підходи у діяльності закладів вищої освіти……...56

РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ В ОСВІТІ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ (ДАНІЯ, ФІНЛЯНДІЯ, ШВЕЦІЯ) І УКРАЇНИ……...65

ВИСНОВКИ……..80

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ……83

ДОДАТКИ……..95

ВСТУП

Сучасна система освіти відіграє ключову роль у формуванні цінностей, соціальних норм і моделей поведінки, що визначають рівень демократизації та гуманізації суспільства. Одним із важливих напрямів розвитку освітньої політики XXI століття є утвердження принципів гендерної рівності, що сприяють забезпеченню рівних можливостей для жінок і чоловіків у здобутті освіти, професійному самовираженні та суспільній активності. У цьому контексті досвід країн Північної Європи – Данії, Фінляндії та Швеції – є одним із найуспішніших прикладів реалізації гендерно орієнтованих освітніх стратегій.

Актуальність теми зумовлена необхідністю осмислення та впровадження ефективних європейських практик у національний освітній простір України, зважаючи на процеси євроінтеграції, реформування освіти й прагнення до формування інклюзивного та справедливого суспільства. Гендерна рівність у сфері освіти є не лише питанням соціальної справедливості, але й важливим чинником економічного розвитку, інноваційного потенціалу та суспільного прогресу.

Північні країни Європи традиційно демонструють високі показники гендерного паритету, що підтверджується міжнародними рейтингами (Global Gender Gap Report, UNESCO, OECD). Їхній досвід формування освітніх політик, спрямованих на забезпечення рівності, є цінним зразком для адаптації в інших державах. Зокрема, уваги заслуговують підходи до виховання дітей у дусі гендерної чутливості, система підготовки педагогів, а також шкільні програми, орієнтовані на формування толерантного та недискримінаційного середовища.

Мета дослідження полягає у визначенні сутності, змісту та особливостей реалізації гендерного підходу в освіті країн Північної Європи (Данії, Фінляндії, Швеції) та обґрунтуванні шляхів використання зарубіжного досвіду в українській освітній системі.

Для досягненя поставленої мети визначено такі **завдання:**

– схарактеризувати теоретичні засади поняття «гендерний підхід в освіті» та визначити його місце в освіті країн Північної Європи, а саме: Данії, Фінляндії та Швеції;

– проаналізувати правові засади впровадження гендерних підходів в освіті країн Північної Європи;

– висвітлити історичні передумови формування гендерно орієнтованої освітньої політики в країнах Північної Європи;

– з'ясувати особливості імплементації гендерного підходу в дошкільній освіті Данї, Фінляндії, Швеції;

– виокремити основні принципи та напрямки розбудови гендерно-чутливого середовища у закладах середньої та професійно-технічної освіти Данї, Фінляндії, Швеції;

– визначити роль гендерно-орієнтованого підходу у діяльності закладів вищої освіти Данї, Фінляндії, Швеції;

– визначити шляхи ефективної імплементації досвіду розбудови гендерно чутливого освітнього простору Північно-Європейських країн до українського освітнього контенту.

Об'єктом дослідження є гендерний підхід в освіті країн Північної Європи (Данї, Фінляндії, Швеції).

Предметом дослідження є імплементація гендерних підходів в системах освіти країн Північної Європи (зміст, форми та методи реалізації гендерно-орієнтованої політики) та їхній вплив на розбудову гендерно чутливої освіти в Україні.

Питання впровадження гендерного підходу в освіті посідає важливе місце в сучасній педагогічній науці, адже воно безпосередньо пов'язане з демократичними принципами рівності, недискримінації та соціальної справедливості. У світовій та вітчизняній науковій думці накопичено значний теоретичний і практичний досвід у цій сфері.

В українському науковому просторі проблема гендерної освіти розглядається у кількох ключових напрямах:

– теоретичне обґрунтування гендерної педагогіки як галузі педагогічної науки (В. Кравець, Л. Лендрик, С. Ліпатова, О. Луценко, С. Риков, Л. Штильова, О. Цокур);

– аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду впровадження гендерної освіти (О. Вашетіна, Л. Кобелянська, О. Кобзева, О. Петренко, А. Толстокорова, С. Хрисанова, Н. Чухим);

– дослідження процесу формування гендерної компетентності педагогів і студентів (Г. Бреслав, Т. Голованова, О. Железняк, І. Загайнов, Л. Надолинська, С. Рожкова, Б. Хасан);

– формування гендерної культури учнів і здобувачів освіти (О. Болотська, М. Борякіна, І. Іванова, С. Матюшкова, Н. Павлущенко, А. Шевченко, Л. Шустова);

– впровадження гендерного компоненту у викладання навчальних дисциплін (А. Апарцева, С. Вихор, Ю. Горкун, І. Герасимова, Т. Дороніна, О. Кікінеджі, В. Кравець, І. Мунтян, О. Цокур);

– подолання гендерних стереотипів та забезпечення рівних можливостей в освіті (Т. Говорун, Д. Голубєва, В. Кравець, О. Мельник, О. Плахотнік, Л. Юда).

Досвід країн Північної Європи, а саме: Данії, Фінляндії, Швеції, відіграє особливу роль у формуванні європейських підходів до гендерної політики в освіті. Саме ці держави вважаються лідерами у впровадженні принципів рівності та недискримінації в освітніх системах.

У Швеції гендерна рівність у сфері освіти забезпечується на законодавчому рівні – зокрема через Discrimination Act (2008:567) [74] та Education Act (2010:800) [75], які зобов’язують навчальні заклади гарантувати рівні можливості для всіх учнів незалежно від статі, гендерної ідентичності чи сексуальної орієнтації. Університети зобов’язані мати плани

дій із гендерної рівності, як, наприклад, у Stockholm University (2021). Дослідниця Charlotte Silander (2023) розкриває, як ці норми втілюються у практиках академічного середовища, підкреслюючи важливість «гендерного мейнстрімінгу» в управлінні освітою.

У Данії гендерна політика в освіті реалізується через Gender Equality Act (2002) та Folkeskole Act (2000), які встановлюють обов'язок муніципалітетів і шкіл забезпечувати рівні освітні можливості. Дослідження Binderkrantz, Pedersen, Slothuus (2024) показує, як упередження за ознакою статі можуть впливати навіть на оцінювання викладачів у вищій освіті. Окремі проєкти, як-от ініціатива Eurydice (2022), спрямовані на аналіз гендерного впливу на навчальні результати дітей.

У Фінляндії гендерна рівність регулюється Act on Equality between Women and Men (1986) та Non-Discrimination Act (2014) [82], які зобов'язують школи розробляти плани рівності та контролювати їх реалізацію. Методичний посібник Ministry of Social Affairs and Health (2015) визначає принципи створення «гендерно чутливого освітнього середовища». Дослідники Salla Myyry (2022) та Paula Naskali (2020) підкреслюють важливість подолання гендерного бінаризму в навчальних програмах та підготовці педагогів.

Північна модель освіти поєднує інституційні норми, освітню політику та культурні цінності, що сприяють вихованню гендерної рівності з раннього дитинства. Програма Curriculum for the Preschool (Lpfö 18) [73] у Швеції та урядова Programme for Equality and Non-Discrimination in Education and Training – 2025 у Фінляндії демонструють системність підходів до створення інклюзивного, безпечного та рівноправного навчального простору. Таким чином, аналіз джерел та літератури показує, що країни Північної Європи виробили комплексну модель гендерного підходу в освіті, де поєднуються правові гарантії, практики педагогічної підготовки, суспільна свідомість та системна оцінка результатів. Обрання предметом дослідження Данії, Фінляндії, Швеції зумовлено тим що саме ці країни створили безперервну

систему всіх рівнів гендерної освіти починаючи від дошкільної до вищої і для України цей досвід може стати основою для модернізації освітньої політики з урахуванням гендерного компоненту, особливо у підготовці педагогічних кадрів, формуванні навчальних планів і створенні безпечного, рівного освітнього середовища.

Наукова новизна роботи полягає в системному аналізі моделей гендерної освіти в Данії, Фінляндії та Швеції та виявленні можливостей застосування їхнього практичного досвіду в умовах української освіти.

Практичне значення дослідження полягає у полягає у використанні досвіду та вдосконалення гендерної освіти Данії, Фінляндії, Швеції для впровадження гендерниих підходів у процес вдосконалення освітніх програм, фахової підготовки педагогічних працівників та виховних практик в українській освіті.

Апробація результатів роботи була висвітлена виступами на конференціях:

– V науковий семінар аспірантів та магістрантів (Чернігів, 2025);

– XXVIII наукова конференція молодих учених та студентів (Чернігів, 2025);

– IV науковий семінар аспірантів та магістрантів (Чернігів, 2024).

А також у публікаціях:

– Шевченко В. Особливості впровалження гендерних підходів в освіті Швеції.

– Шевченко В. Інтеграція гендерних підходів у систему освіти Фінляндії.

Структура роботи складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ В ОСВІТІ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ (ДАНІЯ, ФІНЛЯНДІЯ, ШВЕЦІЯ)

1.1. Методологія дослідження

Методологічна основа дослідження визначається його метою, завданнями та предметом, що передбачають комплексний підхід до аналізу гендерних аспектів у сфері освіти країн Північної Європи. З огляду на міждисциплінарний характер проблеми, методологія роботи ґрунтується на поєднанні філософських, соціологічних, педагогічних, культурологічних і правових підходів.

Філософсько-світоглядною основою дослідження виступають принципи гуманізму, демократії, рівності та соціальної справедливості, що лежать в основі сучасного розуміння гендеру як соціокультурного феномена. У контексті педагогічної науки ці принципи конкретизуються у визнанні рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у доступі до освіти, професійного розвитку й самореалізації.

У сучасній освітній парадигмі методологія гендерної освіти набуває особливої актуальності, адже спрямована не лише на засвоєння знань про рівність статей і історію становлення гендерних відносин, а й на формування критичного мислення, здатності аналізувати соціальні процеси крізь призму гендерних взаємодій. Отже, ключовим терміном у межах нашого дослідження виступає поняття «гендер». Гендер – це соціокультурне явище, яке визначає рольові моделі, поведінкові стандарти, очікування та риси, що традиційно приписуються жінкам і чоловікам у межах певного суспільства [9, с. 47]. Інакше кажучи, гендер – це створена суспільством і підтримувана його інституціями система норм, цінностей і характеристик, що регламентують життєвий стиль, спосіб мислення, соціальні ролі та взаємодію представників різних статей. Формування цих уявлень відбувається в процесі соціалізації та

значною мірою залежить від соціального, політичного, економічного й культурного контекстів, які впливають на сприйняття чоловіків і жінок відповідно до їхньої біологічної статі [55, с. 45].

Впровадження гендерної складової в освітні програми Північної Європи є стратегічно важливим кроком, адже воно сприяє усвідомленню здобувачами соціальних ролей, формуванню цінностей рівності між жінками та чоловіками, а також створенню інклюзивного освітнього середовища.

Поширення цих цінностей, що позиціонуються як європейські ідеали свободи та прав людини, спонукає до роздумів: які саме цінності пропонуються суспільству й наскільки вони є універсальними для різних культур. Однією з ключових серед них виступає ідея гендерної рівності.

Гендер варто розглядати як соціальний конструкт, що відрізняється від біологічної статі й охоплює уявлення про маскулінність і фемінність. У межах такого підходу гендер постає як система владних відносин, де маскулінність асоціюється з домінуванням, високим соціальним статусом, компетентністю й впливом, а фемінність – із підлеглістю, нижчим статусом, обмеженою владою та меншою соціальною активністю. Водночас визнається наявність як позитивних, так і негативних конотацій, пов’язаних із гендерними рисами: зокрема, турботливість і емпатія часто пов’язуються з фемінністю, тоді як агресія – із маскулінністю. У такому контексті соціальний авторитет і статус співвідносяться з гендерними уявленнями нерівномірно [23, с. 47].

На думку В. Кравця, гендер становить систему соціальних відносин між жінками та чоловіками, відображаючи їхню взаємодію та розподіл соціальних ролей у суспільстві. Термін «гендер» походить із соціології та вказує на соціальну, а не біологічну стать. Він є важливим елементом соціальної структури, що суттєво впливає на доступ жінок і чоловіків до освіти, професійної реалізації, владних повноважень, ресурсів, а також визначає особливості сімейної та репродуктивної поведінки.

Тривалий час освітня система залишалася нечутливою до гендерних питань, виховуючи учнів за традиційними уявленнями про «справжніх» хлопчиків і дівчаток. Через стереотипні рольові ігри – на кшталт «доньки-матері» чи «козаки-розбійники» – дітям прищеплювали уявлення про «правильні» чоловічі та жіночі ролі, відхилення від яких могло спричинити осуд або глузування [68, с. 13].

Гендерно чутливий підхід в освіті покликаний забезпечити рівні умови для самореалізації всіх учнів незалежно від статі. Це потребує впровадження гендерних принципів у навчальні програми, а також проведення експертизи підручників з урахуванням гендерної проблематики. Гендерна компетентність педагогів включає знання основ гендерної теорії, розуміння сучасних викликів і здатність організовувати навчальний процес із дотриманням принципів рівності [68, с. 14].

У межах дослідження гендерного підходу в освіті Північної Європи важливо враховувати теоретичні засади, що визначають роль гендерної проблематики у формуванні освітньої політики та практик. Гендерний підхід розглядається як методологічний інструмент, який дає змогу аналізувати освітні системи з позицій рівності, недискримінації та забезпечення рівних можливостей для всіх здобувачів освіти. Його застосування дозволяє глибше інтерпретувати соціальні процеси, зокрема ті, що впливають на розподіл ролей між жінками і чоловіками та формування їхньої освітньої траєкторії. У центрі цього підходу – орієнтація на створення інклюзивного освітнього середовища, яке враховує гендерні особливості, сприяє подоланню стереотипів і забезпечує паритет у доступі до ресурсів та можливостей розвитку. Методологічна цінність гендерного аналізу полягає в тому, що він дозволяє оцінювати рівність у взаємодії всіх учасників освітнього процесу незалежно від статі. Для українського контексту важливим є врахування існуючих викликів: нерівномірне представництво жінок і чоловіків на керівних посадах, стійкі культурні стереотипи, патріархальні моделі взаємин, а також інформаційні маніпуляції, спрямовані на дискредитацію ідей

рівності. Ці чинники ускладнюють забезпечення реального гендерного балансу в освітньому середовищі та вимагають застосування комплексного методологічного аналізу [33, с. 29].

Методологія дослідження спирається на міждисциплінарний характер гендерного підходу, про що зазначає В. Янчук. У межах гендерної методології враховується багатовимірний характер відмінностей між чоловіками й жінками, які формуються не тільки на біологічному рівні, а й під впливом соціального виховання. Це відповідає сучасному науковому розумінню поняття «гендер», що виходить за межі біологічної статі та охоплює соціально-психологічні аспекти [7, с. 61].

Застосування гендерної методології дає змогу комплексно оцінити стан освітніх систем Данії, Фінляндії та Швеції, визначити ступінь інтеграції принципів рівності та виявити ефективні практики, які сприяють розвитку кожної особистості без обмежень, зумовлених статтю. Такий підхід забезпечує наукову обґрунтованість аналізу й дозволяє сформувати об’єктивне уявлення про функціонування гендерної політики в освітній сфері Північної Європи.

Сучасні умови життя вимагають враховувати соціокультурні особливості статі при розгляді особистості. У цьому контексті особливої актуальності набуває поняття «гендер». Гендер розглядається як соціокультурний конструкт, що визначає ролі, поведінку, очікування та характеристики, які традиційно пов’язують із чоловіками та жінками в суспільстві [10, с. 47].

Згідно з твердженням Т. Мельник, гендер – це система цінностей, норм і характеристик, сформована суспільством і підтримувана соціальними інститутами, яка визначає поведінку, спосіб життя, стиль мислення, ролі та взаємини чоловіків і жінок. Ці риси формуються під час соціалізації та залежать від соціального, політичного, економічного та культурного контекстів, що впливають на уявлення про жінок і чоловіків відповідно до їхньої статі [56, с. 45].

Актуальність гендерної проблематики в освіті зумовлена тим, що формування особистості через навчання передбачає не лише передачу знань, а й трансляцію соціального досвіду. Саме в навчальному закладі відбувається процес формування соціально-рольового статусу особистості.

Метою гендерного підходу в освіті є трансформація культури міжстатевої взаємодії – перехід від ієрархічних моделей до партнерських відносин, а також інтеграція принципів гендерної рівності й недискримінації в національну систему освіти. Розвиток цього напряму передбачає системне впровадження механізмів, що відповідають міжнародним стандартам, зокрема Загальній декларації прав людини та Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, ратифікованим Україною. Таким чином, гендерна освіта і просвіта виступають як важливі інструменти формування егалітарного суспільного мислння.

У різних країнах цей підхід має різні назви: «гендерний аналіз», «гендерні лінзи», «гендерний вимір». В українській державній політиці також передбачено впровадження гендерно чутливих стратегій, які охоплюють:

- інтеграцію комплексного гендерного підходу в основу політичного курсу;
- забезпечення паритетного представництва жінок і чоловіків на всіх рівнях влади;
- подолання гендерної диспропорції у професійній сфері та зменшення сегрегації за ознакою статі.

Гендерний підхід дозволяє глибше аналізувати соціальні явища, враховуючи відмінності у досвіді, реакціях і ролях чоловіків та жінок. У шкільній освіті часто спостерігається нав’язування учням пасивного сприйняття усталеного соціального порядку. Так званий «прихований навчальний план» не формулює норм безпосередньо, але закладає стереотипи через побудову навчального процесу, характер комунікації та розподіл ролей у класі. Теоретичні засади критичної педагогіки, сформульовані

Л. Альтюссером і П. Бурдьє, акцентують на потребі долати соціальні стереотипи та створювати більш справедливі, рівноправні моделі взаємодії. Основна мета критичної педагогіки – подолання нерівності в освіті та формування умов для всебічного розвитку особистості [4, с. 302].

Інтеграція гендерного підходу в систему освіти передбачає впровадження стандартів гендерної рівності, створення програм навчання без гендерних упереджень і включення гендерної тематики у професійну підготовку педагогів. Такий підхід сприяє формуванню справедливого освітнього середовища, де жодна зі статей не зазнає дискримінації.

У сфері управління впровадження гендерного підходу дозволяє:

- уникнути впливу гендерних стереотипів і нерівності на доступ жінок і чоловіків до ресурсів громади та можливостей участі в реалізації місцевої політики;
- трансформувати традиційне сприйняття гендерних ролей, зокрема шляхом просування ідеї відповідального батьківства (вихід за межі виключної ролі матері), а також підтримки участі дівчат у STEM-напрямах (науці, технологіях, інженерії, математиці), де історично переважають чоловіки [63, с. 5].

Результатом впровадження гендерного підходу в освіті має стати система, вільна від гендерних упереджень, з навчальними програмами, які відображають збалансовану гендерну перспективу. Для цього необхідно не лише переглядати зміст освітніх матеріалів, але й підтримувати педагогів у здобутті гендерної компетентності. Гендерна чутливість має стати основою освітньої практики, що гарантує рівні можливості для кожного учня незалежно від статі [67, с. 159].

У гуманітарних науках гендерний підхід виступає сучасним аналітичним інструментом для дослідження міжособистісної взаємодії, враховуючи фактор статі у змісті освіти та педагогічній практиці [7, с. 8]. Гендерна рівність є невід'ємною ознакою соціального прогресу й демократичного розвитку суспільства, у якому враховуються інтереси всіх

його членів – як жінок, так і чоловіків. Гендер, як важливий вимір соціальної структури, потребує належного розуміння з боку освітян. Це вимагає формування гендерної освіченості серед педагогів як одного з ключових викликів сучасної освітньої політики.

Методологічні принципи, що застосовувалися у дослідженні:

– принцип системності – розгляд гендерного підходу як інтегрованої частини освітньої політики, що охоплює нормативно-правову, організаційну, педагогічну та соціокультурну складові;

– принцип порівняльного аналізу (компаративізму) – забезпечує можливість виявлення спільних і відмінних рис впровадження гендерної рівності в освітніх системах Данії, Фінляндії, Швеції;

– принцип історизму – передбачає аналіз етапів становлення гендерної політики в освіті цих країн у зв’язку з розвитком суспільства;

– принцип гуманістичної спрямованості освіти – підкреслює орієнтацію на формування особистості, здатної до толерантності, поваги до прав людини та демократичних цінностей;

Методи дослідження:

– теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення наукових джерел, нормативно-правових документів і статистичних даних;

– порівняльно-аналітичний метод – для зіставлення особливостей гендерної політики в освіті країн Північної Європи;

– історико-логічний метод – для з’ясування динаміки становлення ідей гендерної рівності в освітній практиці;

– структурно-функціональний аналіз – для визначення ролі державних інституцій, шкіл і громадських організацій у реалізації гендерного підходу;

– дескриптивний метод – для опису конкретних освітніх програм, ініціатив і проектів, спрямованих на досягнення гендерної рівності.

Джерельну базу дослідження становлять міжнародні та вітчизняні нормативно-правові докумети, законодавча база Данії, Фінляндії, Швеції та

України, які забезпечують дослідження гендерної рівності, гарантують і регламентують забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у всіх сферах суспільного життя країн Північної Європи долучаються до низки ключових міжнародних документів у сфері гендерної рівності, зокрема:

Пекінської декларації та Платформи дій. Прийнята на четвертий Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року. У декларації держави-учасниці підтвердили відданість принципам рівності, розвитку та миру, визнавши гендерну дискримінацію перешкодою для суспільного розвитку. Платформа дій визначила 12 критичних сфер занепокоєння: доступ жінок до освіти, охорони здоров'я, політичної участі, економічних ресурсів, боротьбу з насильством, стереотипами та дискримінацією [48];

Міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності – це глобальний формат співпраці, започаткований країнами G7 з метою посилення зобов'язань у сфері гендерної рівності. Україна приєдналася до ініціативи у 2020 році та взяла на себе зобов'язання розробити та реалізувати комплекс заходів, спрямованих на подолання гендерної нерівності. Сприяє досягненню гендерної рівності в Україні. План заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1578-р. [50];

Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок – це міжнародний документ, що зобов'язує держави усувати дискримінацію щодо жінок у всіх сферах: освіті, працевлаштуванні, політичній участі, медичному забезпеченні, сімейних відносинах. Конвенція вимагає створення національних механізмів захисту прав жінок, запровадження законодавства проти насильства та нерівності, а також регулярного звітування перед

комітетом ООН. Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року [51];

Резолюція РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» та суміжні резолюції та Цілі сталого розвитку 2015-2030, Представництво ООН в Україні [64] впливають на дотримання законодавчої політики у галузі гендерної рівності;

Глобальні цілі сталого розвитку ООН на 2015–2030 роки – це міжнародний рамковий документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН, який визначає 17 глобальних цілей для забезпечення сталого розвитку у всіх країнах. Вони не є національним законом, а міжнародною рекомендацією, яку держави інтегрують у власне законодавство та політики для досягнення економічного, соціального та екологічного розвитку, включно з забезпеченням ґендерної рівності (Ціль 5) [64];

Гендер та цілі розвитку тисячоліття. Програма розвитку ООН. Гендерні питання були важливою складовою Цілей розвитку тисячоліття (Millennium Development Goals, MDGs), які діяли з 2000 по 2015 рік під егідою Програми розвитку ООН (UNDP). Основна увага приділялася зменшенню нерівності між чоловіками та жінками, розширенню прав і можливостей жінок, особливо у сфері освіти, політичної участі та економічної активності.Програма розвитку ООН у межах MDGs підтримувала країни у впровадженні національних стратегій, законодавчих та політичних заходів для досягнення рівності статей, включаючи моніторинг прогресу, технічну допомогу та фінансування проектів, спрямованих на ліквідацію дискримінації щодо жінок і дівчат [12];

Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) [30];

Цілі сталого розвитку ООН – №4 і №5, національні освітні стратегії Данії, Фінляндії, Швеції, а також звіти ЮНЕСКО, OECD, Європейської комісії, аналітичні матеріали та наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів [13];

Act on Equality between Women and Men (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, 609/1986, muutoksineen). Фінляндія: закон, який забороняє дискримінацію за ознакою статі, ідентичності статі чи її вираження, сприяє рівності між жінками й чоловіками, зокрема в освітніх установах. Helsinki: Finlex, 1986 (оновлений стан чинності станом на 2023) [70].

Відповідно, країни які ми розглядаємо мають свою законодавчу базу таку як:

Act on Gender Equality (LBK No 1678 of 19 December 2013; ændret senest i 2013). Данія: основний закон про гендерну рівність, який передбачає, серед іншого, обов'язок для публічних органів працювати за принципами гендерного мейнстрімінгу, включати оцінку впливу на гендер при підготовці законопроектів, діяти проти дискримінації за статтю [71].

Constitution of Finland (731/1999). Фінляндія: Конституція, стаття про рівність перед законом та заборону дискримінації за ознакою статі, віку, походження та інших характеристик, зобов’язує державні органи сприяти просуванню рівності [72].

Discrimination Act (Diskrimineringslag, 2008:567). Швеція: закон про протидію дискримінації, що забороняє дискримінацію за ознаками статі, трансґендерної ідентичності чи вираження, сексуальної орієнтації, віку та ін. в усіх сферах суспільного життя, включно з освітою [75].

Education Act (Skollagen, 2010:800). Закон Швеції, що встановлює правові основи шкільної освіти, включаючи зобов’язання щодо рівності та недискримінації [76].

Gender Equality (Consolidation) Act (Lov om ligestilling), No. 553 af 2. juli 2002. Данія: закон, який укріплює рівні права жінок і чоловіків, забороняє пряму та непряму дискримінацію за ознакою статі, сексуальних домагань; зобов’язує державні органи включати гендерну рівність у всі сфери суспільного життя, включно з освітою та громадським управлінням [79].

Non-Discrimination Act (Yhdenvertaisuuslaki, 1325/2014). Фінляндія: закон, який забороняє дискримінацію на основі віку, походження,

національної належності, мови, релігії, переконань, статі, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та вираження; застосовується також до освітніх закладів. Helsinki: Finlex, 2014 [83].

Folkeskole (Consolidation) Act, Consolidation Act No. 730 of 21 July 2000 (as amended). Данія: закон про систему народної школи (початкова і середня освіта), що встановлює цілі для Folkeskole, включно з принципами рівності та демократії, обов'язки муніципалітетів гарантувати рівні можливості для дітей, незалежно від фонів або походження. Copenhagen: Ministry of Children and Education, 2000 [78].

Curriculum for the Preschool (Lpfö 18). Національна програма дошкільної освіти, що гарантує рівні можливості та забороняє будь-які форми дискримінації на основі статі, гендерної ідентичності, етнічності, релігії, сексуальної орієнтації чи віку. Stockholm: Swedish National Agency for Education, 2018 [74].

На нашу думку, методологічна основа дослідження є ключовим інструментом, що визначає його наукову цілісність, логіку побудови та достовірність отриманих результатів. Вона базується на меті, завданнях і предметі роботи, які передбачають застосування комплексного підходу до аналізу гендерних аспектів у сфері освіти країн Північної Європи. Саме багатовимірність досліджуваної проблематики зумовлює необхідність інтеграції міждисциплінарних підходів – філософського, соціологічного, педагогічного, культурологічного та правового, що дозволяє розкрити явище гендеру у всій його складності та взаємозв'язках.

Гендерна концепція суспільного розвитку та соціальних трансформацій, що сприяють прогресу, передбачає забезпечення рівного ставлення до представників обох статей як з боку суспільства, так і держави. Її сутність полягає у створенні збалансованих можливостей для особистісного та професійного розвитку чоловіків і жінок, а також у подоланні історичних форм нерівності у їхньому сприйнятті та оцінці внеску в суспільне життя. Важливою складовою цієї концепції є формування умов

для самореалізації, саморозвитку та самовираження кожної людини незалежно від статі, при рівності прав, свобод, обов'язків і відповідальності [11, с. 6].

Гендерна освіта являє собою систему навчально-виховної діяльності, спрямовану на формування знань, умінь і компетентностей, пов'язаних із забезпеченням рівності статей та усвідомленням гендерних аспектів суспільного життя. Її метою є подолання стереотипів, виховання поваги до прав людини та формування гендерної культури. У межах цього підходу учні здобувають знання про гендерні ролі, права, соціальну справедливість і вчаться відповідально ставитися до принципів рівності.

Гендерна освіта сприяє створенню освітнього середовища, у якому забезпечується рівний доступ до знань, ресурсів і можливостей для всіх, незалежно від статевої належності. Вона відіграє ключову роль у розвитку культури взаємоповаги та толерантності між жінками й чоловіками, підтримує умови для їхньої всебічної самореалізації та виступає важливою складовою соціалізації особистості.

Значення гендерної проблематики в освіті зумовлене тим, що школа і вищі навчальні заклади не лише передають знання, а й виконують функцію соціалізації – формують цінності, поведінкові моделі та уявлення про соціальні ролі. Водночас вони можуть як підтримувати традиційні гендерні стереотипи, так і виступати інструментом їх подолання. Саме тому гендерна педагогіка відіграє важливу роль у формуванні сучасної особистості, здатної до критичного мислення, усвідомленого вибору та толерантного ставлення до різноманітності [40, с. 257].

Таким чином, методологічна основа дослідження забезпечує всебічне, системне та порівняльне вивчення процесів формування й реалізації гендерно орієнтованих підходів в освіті країн Північної Європи. Данія, Швеція, Фінляндія є повноправними членами ЄС. Вони мають давню історію розбудови гендерно чутливого суспільства, сталу нормативно-правову базу, яка забезпечує гендерну рівність і відповідає вимогам ЄС, їх досвід постійно

перебуває у полі зору інституцій, які забеспечують постійне спостереженння і проведення гендерного аналізу, їх досягнень в сфері гендерної освіти стали предметом досліджень, чий досвід вже частково імплементується в українську освітню систему. Сформована методологічна основа дослідження забезпечує всебічне, системне та порівняльне вивчення процесів формування й реалізації гендерно орієнтованих підходів у сфері освіти країн Північної Європи, що дозволяє не лише зрозуміти особливості їхнього досвіду, а й визначити потенційні шляхи адаптації найкращих практик у вітчизняному освітньому просторі. Використання принципів системності, історизму, гуманістичної спрямованості та порівняльного аналізу сприяло виявленню спільних тенденцій і відмінностей у впровадженні гендерного підходу в освітню політику Данії, Фінляндії, Швеції. Результати аналізу показали, що ці країни демонструють високий рівень інтеграції принципів гендерної рівності в освітнє середовище, що відображається у нормативно-правових актах, навчальних програмах та професійній підготовці педагогів.

Гендерна освіта в країнах Північної Європи розглядається не лише як інструмент забезпечення рівних можливостей, але й як важливий чинник демократичного розвитку суспільства, формування культури партнерства та соціальної справедливості. Системність державної політики, нормативно-правове закріплення принципів рівності, активна участь громадських організацій і високий рівень гендерної компетентності педагогів сприяють створенню інклюзивного освітнього середовища.

Отже, методологічна база дослідження підтверджує, що впровадження гендерно чутливого підходу в освіті є необхідною умовою для формування егалітарного суспільства, у якому забезпечуються рівні права, можливості та соціальна справедливість для всіх його членів незалежно від статі.

1.2. Законодавство країн Північної Європи (Данія, Фінляндія, Швеція) про гендерну рівність

Питання забезпечення гендерної рівності є одним із ключових аспектів розвитку сучасних демократичних суспільств. У країнах Північної Європи (Данії, Фінляндії, Швеції) воно набуло статусу пріоритетного напряму державної політики, що ґрунтується на принципах справедливості, рівних прав і можливостей для всіх громадян незалежно від статі. Ці держави вважаються світовими лідерами у впровадженні гендерно збалансованої політики, завдяки якій сформовано високий рівень соціальної довіри, демократичної участі та економічної стабільності. Впровадження гендерного підходу в освітній процес відкриває широкі можливості для формування гармонійно розвиненої особистості, у межах якої зникає ієрархія між «чоловічим» і «жіночим», а натомість визнається унікальність кожної людини. Такий підхід сприяє розвитку індивідуальних здібностей без будь-яких гендерних обмежень.

Гендерна рівність означає, що жінки та чоловіки повинні мати однакову владу формувати суспільство та власне життя. Ця сфера охоплює такі питання, як влада, вплив, економіка, охорона здоров'я, освіта, робота та фізична недоторканність. Рамкова програма ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» вимагає, щоб університети, які шукають фінансування досліджень, мали так званий План гендерної рівності (ПГР). Цей документ вплинув на план роботи Стокгольмського університету щодо гендерної рівності та становить ПГР університету. В адміністрації університету будуть функції, які працюють з питаннями гендерної рівності та відповідають за загальний контроль [80].

Як зазначають І. Іванова та О. Цокур, гендерне виховання – це свідомо організований, цілеспрямований і контрольований процес формування соціокультурних механізмів, що визначають поведінкові моделі, ролі, види

діяльності та психологічні характеристики, які суспільство вважає прийнятними для жінок і чоловіків залежно від їхньої біологічної статі [53].

Гендерний підхід в освіті є ефективним засобом досягнення рівності між жінками та чоловіками, а також створення умов для рівних можливостей самореалізації кожної особистості. Він базується на відмові від традиційних уявлень про «природне призначення» статей, заохочує до вибору діяльності відповідно до індивідуальних інтересів і здібностей, сприяє подоланню стереотипів та урахуванню соціально-статевих відмінностей. Реалізація гендерного підходу є ключовою умовою ефективного гендерного виховання й інтегрується в особистісно орієнтоване навчання – як у закладах загальної середньої, так і вищої освіти [14, с. 66–68].

В країнах Північної Європи (Данії, Фінляндії, Швеції) є глибоке історичне та правове підґрунтя, ці держави послідовно розвивають законодавство, спрямоване на ліквідацію дискримінації за ознакою статі, створення рівних можливостей у сфері освіти, праці та суспільного життя. Законодавство Данії, Фінляндії, Швеції у сфері гендерної рівності спрямоване на усунення будь-яких форм дискримінації, забезпечення рівного доступу до освіти, праці, політичної участі та соціальних благ. Особливу увагу приділено питанням запобігання гендерно зумовленому насильству, рівності в оплаті праці та представленості жінок і чоловіків у процесах ухвалення рішень.

Аналіз законодавчої бази цих країн дозволяє виявити спільні тенденції та унікальні риси правового регулювання, а також визначити ефективні механізми, які можуть бути корисними для вдосконалення національної політики України у сфері гендерної рівності. Таким чином, вивчення досвіду північних європейських держав має важливе теоретичне й практичне значення для подальшого розвитку вітчизняного законодавства та впровадження європейських стандартів у цій сфері.

Їхні моделі правового регулювання базуються на міжнародних стандартах – насамперед Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм

дискримінації щодо жінок (1979), Пекінській платформі дій (1995), Європейській соціальній хартії та Цілях сталого розвитку ООН (зокрема ЦСР №5 – «Досягнення гендерної рівності»).

У країнах Північної Європи – Данії, Фінляндії та Швеції – питання забезпечення гендерної рівності розв'язано найпослідовніше та найефективніше. У 1952 році було створено Північну раду, а згодом – Раду міністрів північних країн, яка системно впроваджує політику рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків.

Швеція є визнаним світовим лідером у сфері гендерної рівності. Основним законодавчим актом, який регулює це питання, є Закон про дискримінацію (Discrimination Act, 2008:567), чинний з 2009 року. Закон забороняє будь-які форми дискримінації за ознакою статі, гендерної ідентичності, етнічного походження, віку, релігії, інвалідності чи сексуальної орієнтації [75].

Особливу увагу в ньому приділено освітній сфері: школи, університети та інші навчальні заклади зобов'язані активно сприяти рівним можливостям для всіх учнів і студентів, запобігати проявам гендерних стереотипів, а також розробляти щорічні плани дій щодо протидії дискримінації.

Важливу роль у реалізації державної політики відіграє Шведське агентство з питань гендерної рівності (Swedish Gender Equality Agency), створене у 2018 році, яке координує національні програми, проводить моніторинг і видає рекомендації для освітніх закладів.

Швеція, зокрема, вважається однією з провідних країн світу за рівнем гендерної рівності. У більшості органів влади забезпечено майже рівне представництво чоловіків і жінок. Частка зайнятих жінок сягає 79 %, що є одним із найвищих показників у світі, при цьому рівень народжуваності залишається одним із найвищих у Європі. Розвинена система соціального забезпечення сприяє поєднанню професійної діяльності з сімейними обов'язками.

Основна мета шведської державної політики у сфері гендерної рівності полягає у створенні рівних умов для участі чоловіків і жінок у суспільному житті та прийнятті рішень. Для цього функціонує система державних інституцій, що відповідають за дотримання принципу рівності прав, можливостей і відповідальності обох статей. Координацію політики здійснює Міністр з питань інтеграції та гендерної рівності, а кожен член уряду несе персональну відповідальність за реалізацію гендерних принципів у своїй сфері діяльності.

Відділ з питань гендерної рівності при відповідному міністерстві займається розробкою урядових програм, реалізацією спеціальних проєктів і методів впровадження політики рівних можливостей. У кожному ленові (окрузі) діє експерт із питань гендерної рівності. Комітет із рівних можливостей має право зобов'язувати роботодавців до активних дій щодо усунення дискримінації, а в разі невиконання – накладати штрафи. Омбудсмен із рівних можливостей, створений у 1980 році, контролює дотримання Закону про рівність чоловіків і жінок, зокрема у сфері праці, освіти, соціального забезпечення та зайнятості. Громадяни мають право звертатися до омбудсмена у випадках дискримінації, наприклад, пов'язаної з відпусткою по догляду за дитиною.

Діяльність омбудсмена поширюється на п'ять основних законів:

– Закон про рівність чоловіків і жінок, що гарантує рівні умови на робочих місцях;

– Закон про рівне ставлення до студентів у вищих навчальних закладах;

– Закон про заборону дискримінації дітей і школярів;

– Закон про заборону дискримінації за ознакою статі;

– Закон про відпустку по догляду за дитиною, який запобігає дискримінації працівників, що користуються цим правом.

Шведський досвід демонструє ефективність гендерного мейнстрімінгу – інтеграції гендерного підходу в усі державні програми та закони. У травні

2006 року парламент ухвалив урядову програму «Здатність формувати суспільство і власне життя – нова ціль політики гендерної рівності» [17, с. 102], що визначила оновлені стратегічні пріоритети.

Головна мета шведської політики полягає у забезпеченні рівних можливостей для чоловіків і жінок впливати на розвиток суспільства та власного життя. Проміжні цілі включають:

– рівний розподіл влади і впливу – жінки та чоловіки мають однакові права брати участь у прийнятті рішень;

– економічну рівність – рівний доступ до освіти та оплачуваної праці, що гарантує фінансову незалежність;

– рівномірний розподіл домашньої праці – спільна відповідальність за догляд і побут;

– припинення насильства над жінками – гарантія фізичної недоторканності для всіх.

Вивчення досвіду провідних країн Євросоюзу дає змогу зануритися в гендерну систему цього суспільства, зрозуміти основи європейського успіху та досягнень, які забезпечують кожній людині відчуття індивідуальності й сприятливі умови для життя [66, с. 86].

Розглянемо особливості гендерного виховання у Швеції, яка вирізняється активною участю як жінок, так і чоловіків у соціальному житті. У 2015 році за результатами рейтингу гендерної рівності, складеного Всесвітнім економічним форумом, Швеція посіла 4 місце серед 135 країн, тоді як Україна – 67-ме. Гендерна рівність є ключовим принципом шведського суспільства, що забезпечує рівні права й обов’язки чоловіків і жінок у всіх сферах життя. Це включає рівні можливості будувати кар’єру, поєднуючи її із сімейним життям, без страху перед насильством чи дискримінацією. Фемінізм змінив шведський соціум, сприяючи економічній незалежності жінок, утвердженню моделі «подвійної кар’єри» в родині, рівномірному розподілу сімейних обов’язків та активнішій участі батьків у

вихованні дітей. Гендерна політика Північних країн базується на принципах рівності, рівних прав і можливостей, зокрема й доступу до влади, що реалізується і в демографічній політиці. Центральна роль у гендерному вихованні належить сім'ї, адже саме тут формуються соціально значущі якості дитини, що впливають на її майбутній соціально-рольовий статус. Законодавство Швеції підкреслює необхідність активної участі обох батьків у вихованні дітей, забезпечуючи рівний розподіл часу, проведеного з дітьми, навіть у ранньому віці [66, с. 91]. Це сприяє подоланню гендерних стереотипів, які виключають батьків із процесу виховання дітей. У Швеції батькам надається оплачувана відпустка тривалістю 480 днів після народження чи усиновлення дитини, з яких 60 днів закріплені персонально за кожним із батьків. Така норма була впроваджена через те, що батьки з вищими доходами часто відмовлялися від необов'язкової частини відпустки, щоб не втратити сімейний дохід. Державне регулювання у цій сфері створює вибір: або втратити 60 днів, або батько скористається відпусткою. Це позитивно позначається на дитині, яка отримує увагу обох батьків, сприяючи формуванню важливих соціальних якостей. Окрім законодавчих заходів, держава впроваджує підтримку для осіб із сімейними обов'язками, заохочуючи батьків брати активну участь у житті дитини з перших днів.

Освітній експерт В. Громовий, аналізуючи практики Швеції, наводить приклади: «Уявіть, вони з секундоміром фіксують, скільки часу вчитель фізики приділяє хлопцям і дівчатам. Якщо більше уваги приділяється хлопцям через стереотип, що фізика їм важливіша, вчителя орієнтують на роботу з дівчатами. Вони також детально аналізують стан спортивної бази шкіл, забезпечуючи рівні можливості. Наприклад, якщо спортзали більше орієнтовані на хлопців, фінансують створення залів художньої гімнастики для дівчат і навпаки» [66, с. 92]. У Швеції діють спеціальні тато-школи для майбутніх батьків, де чоловікам, наприклад, пропонують одягти жилет із важким м'ячем, щоб відчути труднощі вагітності. Також їх навчають, як поводитися під час пологів, оскільки більшість чоловіків у Швеції присутні

при народженні дитини. Швеція проголошує, що освіта є передумовою громадянської активності, змін і покращень у країні. Вона має тривати не лише у визначений період, а протягом усього життя. Так, у Ґетеборзі вже понад 20 років функціонує Жіноча народна школа, яка допомагає жінкам різного віку обирати навчальні програми, тренінги та курси відповідно до їхніх потреб. Це сприяє інтеграції та впевненості жінок у суспільстві. Гендерна теорія та проблеми нерівності викладаються у доступній формі, залучаючи жінок із різних соціальних груп до громадських ініціатив. Низова жіноча активність у Швеції сприяла не лише декларуванню гендерної рівності, а й її реальному впровадженню. Для України цей досвід надзвичайно важливий, адже в нас є покоління активних і талановитих жінок, які здатні змінювати країну. Проте вони часто не готові до участі в громадсько-політичному житті через стереотипи, брак досвіду і відчуття меншовартості. Гендерна освіта може стати тим інструментом, який змінить становище жінок і суспільства загалом. Для більш глибокого аналізу варто звернути увагу на досвід іншої країни, близької до України як географічно, так і духовно, яка значно випередила нас у розвитку гендерної освіти [66, с. 93-94].

Дослідження позитивного досвіду Швеції у сфері гендерної рівності зумовлене високим рівнем її розвитку в цій країні. Швеція, разом з іншими північними країнами, давно визнана лідером у цій галузі. Гендер і освіта є розвиненим науковим напрямом у Швеції та Північній Європі.

Карлберг і Бондестам нещодавно опублікували аналіз досліджень за 1969–2016 роки. У 2015/16 роках 70% з 160 000 працівників шведських шкіл та системи освіти для дорослих були жінками, більшість із них – у початкових і загальноосвітніх школах. Однак гендерний дисбаланс зберігається. У дошкільних класах лише 6% учителів – чоловіки, у початкових школах – 24%. У середніх школах частки чоловіків і жінок вирівнюються, але вертикальна сегрегація між віковими групами залишається, хоча кількість жінок на керівних посадах у школах зростає.

Ми часто не помічаємо гендерних аспектів, сприймаючи їх як щось буденне й належне. Однак, коли впроваджуються зміни для досягнення рівності в освіті та житті загалом, що часто включає перерозподіл обов'язків, виникає питання влади.

Ефективність освітньої системи у задоволенні потреб має вирішальне значення для забезпечення рівності в суспільстві. Тому досягнення рівності в школах потребує конкретних і відчутних змін у навчальному процесі. Сьогодні гендерна рівність є загальновизнаною метою у стратегічних документах і програмах. Проте її реалізація вимагає більше, ніж просто формулювання намірів чи опис цілей – потрібні реальні дії та зусилля [43, с. 436].

Досвід Швеції демонструє, що впровадження гендерних підходів в освіту є ефективним механізмом для досягнення соціальної рівності. Інтеграція цих підходів сприяє формуванню толерантного суспільства, де кожна особа має рівні можливості для розвитку та самореалізації. Швеція є світовим лідером у впровадженні принципів гендерної рівності, що знайшло своє відображення у системі освіти. Законодавчі ініціативи, спрямовані на забезпечення рівних можливостей для всіх учнів, лежать в основі державної освітньої політики. Особлива увага приділяється усуненню гендерних стереотипів у навчальних матеріалах, створенню інклюзивного середовища та використанню гендерно-нейтральних підходів у педагогіці.

З 1998 року в Швеції діє закон, що забороняє насильство над жінками, визнаючи повторювані випадки образ і шкоди як загальне порушення недоторканності. Покарання за цей злочин може сягати до шести років ув'язнення.

У сфері праці Закон про рівність чоловіків і жінок передбачає два ключові положення: активну діяльність роботодавців із забезпечення рівності та заборону дискримінації за статтю, включно з випадками сексуальних домагань. Роботодавець не має права дискримінувати працівників, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною або планують її взяти.

Незважаючи на значні успіхи, зберігається певна різниця в оплаті праці: у середньому жінки отримують близько 92 % заробітку чоловіків у тій самій галузі. Найбільші розриви фіксуються у приватному секторі.

У сфері сімейної політики дослідження показують, що народження дітей більше впливає на економічне становище жінок, ніж чоловіків. Наприклад, за десятирічний період 1994–2003 рр. матері втрачають близько 304 000 шведських крон доходу, тоді як батьки – лише близько 10 000 крон. Головна причина цього – неповна зайнятість жінок після народження дітей.

Відпустка по догляду за дитиною та соціальні гарантії. Батьки отримують допомогу протягом 480 днів, із яких 390 оплачуються у розмірі 80 % від заробітку, а решта – у фіксованій сумі. Кожен із батьків має індивідуальні 60 днів відпустки, які не можна передати іншому.

Охорона здоров'я. Звіти Управління охорони здоров'я Швеції свідчать про певні гендерні диспропорції у медичному обслуговуванні: жінкам рідше проводять деякі операції, а пацієнти похилого віку отримують менше уваги, ніж молодші.

Насильство проти жінок. У країні діє близько 160 служб підтримки жінок, серед яких Загальнонаціональна організація служб допомоги жінкам (ROKS), Служби допомоги молодим жінкам та Шведська асоціація служб допомоги жінкам (SKR), які також працюють із дітьми [17, с.52-56].

У Данії основним нормативним документом у сфері рівності є Закон про рівне ставлення чоловіків і жінок (Act on Equal Treatment of Men and Women, 1978, із подальшими змінами) [81]. Його метою є усунення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівного доступу до освіти, зайнятості та професійного зростання.

З 2000-х років у Данії активно впроваджується гендерний мейнстримінг – принцип урахування гендерного аспекту у всіх сферах державної політики, включно з освітою. Міністерство освіти Данії координує проєкти з підвищення гендерної чутливості викладачів, формування недискримінаційних підручників і програм.

У 2014 році ухвалено Національну стратегію з гендерної рівності, що передбачає інтеграцію гендерного компонента у виховання з раннього дитинства та боротьбу з гендерними упередженнями в школі. У вищих навчальних закладах діють кодекси гендерної етики, спрямовані на запобігання сексуальним домаганням і нерівності. У 1998 році Міністерство праці Данії затвердило Консолідований акт про рівне ставлення чоловіків і жінок у процесі працевлаштування, декретної відпустки та соціального забезпечення. Цей документ об'єднав норми Консолідованого акту від 17 жовтня 1994 року з подальшими змінами, внесеними 29 грудня 1997 року. У законодавчих актах 1990-х років особливий акцент зроблено на забезпеченні збалансованого представництва жінок і чоловіків у структурах управління держави [17, с. 10].

Фінляндія однією з перших у світі закріпила принцип рівності в Конституції (Section 6, 1999), де проголошено, що всі люди рівні перед законом, і жодна особа не може бути дискримінована за статевою ознакою чи гендерною ідентичністю [72].

Ключовим нормативним актом є Закон про рівність між жінками і чоловіками (Act on Equality between Women and Men, 609/1986). Він зобов'язує всі освітні заклади забезпечувати рівні умови навчання та праці, сприяти усуненню гендерних стереотипів і проводити гендерно орієнтовані оцінки впливу освітніх програм [70].

У 2014 році у Фінляндії відбулися важливі зміни у сфері гендерної освіти. По-перше, вимога щорічного складання плану рівності за участю персоналу та учнів була поширена на всі загальноосвітні школи. По-друге, новий навчальний план відзначав рівність у викладанні всіх предметів, а також вперше згадував гендерну різноманітність і сексуальні домагання, демонструючи дискурсивну зміну порівняно з рамками 2004 року. Адміністрація шкіл, неурядові організації та спеціальні проєкти забезпечили вчителів новими методичними матеріалами [73].

Ще у 1984 році Міністерство освіти заснувало Комісію рівних можливостей в освіті (CEOE). З 1990-х років у школах реалізовувалися «проєкти рівності», які охоплювали як учнів, так і педагогів. Вони спрямовувалися на впровадження гендерно рівної освіти, експерименти з навчальними програмами та практиками, підвищення гендерної чутливості серед учителів і консультантів. Проєкти боролися з гендерною сегрегацією, стереотипами та недостатнім знанням педагогів щодо гендеру. До 2000-х років у проєктах почали враховувати питання гетеронормативності та сексуальних домагань, а концепції інтерсекційності та різноманітності гендерів стали звичними.

У 2008 році міжнародні організації (CEDAW) критично оцінили фінську гендерну освіту, відзначивши відсутність гендерної чутливості у навчальних програмах і підготовці вчителів та недостатню увагу до структурних і культурних причин дискримінації жінок. У відповідь Міністерство освіти та культури підтримало два національні проєкти: TASUKO (2008–2013) і SETSTOP (2018–2019). TASUKO мав на меті інтегрувати гендерну обізнаність у навчальні програми та практику всіх педагогічних закладів. Стратегія включала семінари, дослідження та курси з гендерної освіти у співпраці з феміністськими активістами, визначаючи гендерну обізнаність як усвідомлення соціальних і культурних відмінностей та нерівності, які можуть бути змінені в освітній практиці.

Проєкт SETSTOP мав дослідницький характер і був орієнтований на актуальні виклики рівності в освіті. Основна увага приділялася підготовці вчителів, але завдяки залученню учнів гендерна рівність просувалася й у шкільному середовищі. Мета проєкту полягала у впровадженні тем гендерної рівності та недискримінації у навчальні плани всіх рівнів педагогічної освіти. Дослідники відзначають, що робота у цій сфері триває.

Законодавство Фінляндії гарантує рівні права та можливості для всіх громадян, а принцип гендерної рівності є невід’ємною частиною навчального процесу. Гендерні аспекти інтегруються у всі предмети та навчальні

програми, викладачів навчають уникати стереотипів. Особлива увага приділяється інклюзивності, створенню рівних умов для вибору дисциплін, зокрема у сфері STEM. Гендерно чутливе викладання передбачає використання підручників без стереотипів і спеціальні тренінги для педагогів. У дитячих садках та початкових школах відмовляються від традиційного поділу дітей за статтю, а деякі заклади уникають використання гендерних займенників. Державна підтримка та активність громадських організацій сприяють ефективному впровадженню гендерної освіти, а фінські ЗМІ формують суспільний дискурс рівності.

Фінська система освіти вважається однією з найкращих у світі завдяки науково обґрунтованій підготовці вчителів, що передбачає отримання магістерського ступеня. Проте, попри формальний акцент на рівності, включення феміністичних знань про гендер і сексуальність до навчальних програм залишається складним завданням. Часто ці теми вважають менш пріоритетними, а їх реалізація залежить від ставлення окремих викладачів і адміністрації. Деякі навчальні заклади сприймають гендерну рівність формально – як баланс між чоловіками і жінками серед учнів та керівників – і не приділяють уваги глибшим аспектам, таким як гендерна соціалізація чи деконструкція традиційних ролей [84].

Фінляндія славиться високими балами в рейтингових таблицях PISA, а також високими балами за індексами гендерної рівності. Іноді здається, що ці два чемпіонати конкурують. З моменту перших тестів PISA давнє занепокоєння щодо неуспішності хлопчиків отримало новий акцент, а гендерний розрив у результатах відволік від національної гордості за чудові загальні результати, а також приховав зростаючий соціальний та етнічний розрив. У 1980-х роках занепокоєння щодо неуспішності хлопчиків у Фінляндії супроводжувалося зусиллями щодо гендерної рівності в освіті після глобальних декларацій та резолюцій про гендерну рівність після Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок у 1979 році. Підтримані першими проектами

рівності, гендерні дослідження у фінській освіті зробили перші кроки наприкінці 1980-х років. З того часу гендерні дослідники в освіті співпрацюють у здійсненні адміністрування та проектів гендерної рівності. Постійним завданням є оскарження простого зіставлення дівчат і хлопчиків, яке іноді проявляється в занепокоєнні щодо досягнень хлопчиків [73].

Фінляндія також запровадила Національну стратегію рівності до 2030 року, у якій освіта визначена як центральний механізм досягнення гендерної справедливості. Велику роль відіграє Омбудсмен із питань рівності, який здійснює нагляд за дотриманням законодавства у сфері освіти, розглядає скарги громадян і контролює виконання планів рівності в школах та університетах. У Фінляндії, як і в інших країнах Північної Європи, гендерна рівність тісно пов'язана з концепцією скандинавської моделі держави загального добробуту (welfare state). Її головна мета – досягнення соціальної рівності через забезпечення громадян широким спектром соціальних прав, що доповнюють політичні та громадянські свободи.

Одним із ключових елементів цієї моделі є своєрідний гендерний контракт між державою і жінкою – так званий контракт *«працюючої матері»*. Він передбачає, що державна політика має підтримувати жінок у поєднанні двох ролей – матері та працівниці. Цей контракт має взаємний характер: соціальні служби забезпечують можливості для участі жінок у суспільному житті, а жінки, працюючи, фінансово підтримують систему соціального захисту через податки.

Фінляндія стала першою країною у світі, яка у 1978 році впровадила відпустку по догляду за дитиною для батька. Крім того, батьки малолітніх дітей мають право скорочувати робочий час до завершення першого навчального семестру дитини. Така політика спрямована на посилення ролі чоловіка як батька та подолання традиційних гендерних меж між публічною і приватною сферами, що допомагає зменшити стереотипи, за якими жінка асоціюється з домашніми справами, а чоловік – із роботою поза домом. Було проведено дослідження, яке пропонує новий процесний підхід до політики

освітньої рівності, аналізуючи взаємозв'язок між дискурсами гендерної рівності та гендерною бінарною нерівністю під час розробки основної навчальної програми базової освіти Фінляндії 2014 року. Для аналізу було використано теорію тривимірної справедливості Ненсі Фрейзер та опрацьовано коментарі зворотного зв'язку (n = 73) і положення про рівність, що входили до проєкту та остаточної версії навчальної програми. Результати дослідження демонструють, як дискурси гендерної рівності можуть підтримувати або трансформувати гендерну бінарну нерівність, а також як ці дискурси впливали на зміни тверджень між версіями програми. Виявлено, що трансформація гендерного бінаризму була складним викликом для просування рівності: жоден дискурс сам по собі не зміг змінити бінаризм, і лише дискурси, що підтверджують бінаризм, вплинули на остаточний зміст навчальної програми [82].

На відміну від більшості європейських країн, жінки у Фінляндії здебільшого працюють повний робочий день. Рівень повної зайнятості серед жінок віком 15–64 роки становить близько 69 %, що є одним із найвищих показників у світі. Фінляндія також має тривалу історію розвитку жіночих прав: ще у 1906 році фінські жінки першими в Європі (і третіми у світі після Нової Зеландії та Австралії) отримали право голосу, а також право бути обраними на виборні посади. Сьогодні жінки становлять 37 % депутатів парламенту, 34 % членів муніципальних рад, а з 18 міністерських посад 7 займають жінки.

Для контролю за дотриманням державних стратегій у сфері гендерної рівності у Фінляндії створено посаду омбудсмена з питань гендерної рівності. Він має право надавати рекомендації та проводити моніторинг, хоча не володіє повноваженнями накладати санкції. У 1986 році набув чинності Акт про гендерну рівність, який забороняє дискримінацію за ознакою статі. Відповідно до нього, будь-яка особа, яка вважає, що стала жертвою дискримінації (наприклад, під час прийняття на роботу), може подати скаргу.

Роботодавець, визнаний винним у порушенні закону, зобов'язаний виплатити компенсацію у розмірі від 2 500 до 8 300 євро.

Для ефективної реалізації гендерної політики у Фінляндії впроваджено систему квот у політичній та адміністративній сферах. Зокрема, кожне підприємство, де працює понад 50 осіб, зобов'язане розробити власний план забезпечення гендерної рівності, який визначає конкретні заходи для її підтримки. Також у будь-якому урядовому комітеті має бути не менше 40 % представників тієї статі, що є менш представленою. Водночас система квот не поширюється на виборчий процес – тобто спеціальних «жіночих квот» для кандидатів до парламенту не існує. У 1995 році до Акта про рівність були внесені зміни, які зобов'язують роботодавців вживати активних заходів для досягнення гендерної рівності на робочому місці [17, 52–56].

На нашу думку, для Данії, Фінляндії, Швеції характерна низка спільних рис у підходах до забезпечення гендерної рівності.

По-перше, у всіх трьох державах принцип рівності статей має законодавче закріплення – як у конституційних положеннях, так і в спеціальних нормативно-правових актах, що регламентують різні сфери суспільного життя.

По-друге, законодавство передбачає обов'язкове розроблення планів щодо забезпечення рівних прав і можливостей у державних та освітніх установах. Такі плани спрямовані на формування гендерно чутливого середовища, запобігання дискримінації та створення умов для рівної участі всіх громадян у суспільному житті.

По-третє, у кожній із країн функціонують державні інституції або спеціальні уповноважені органи, які здійснюють моніторинг, контроль і координацію виконання законодавства у сфері гендерної рівності.

По-четверте, велика увага приділяється гендерній освіті, що впроваджується з раннього віку та інтегрується в навчальні програми шкіл і університетів. Такий підхід сприяє формуванню культури рівності, взаємоповаги та усвідомленню значення гендерного балансу в суспільстві.

Разом із тим, відмінності проявляються у ступені централізації політики: у Швеції держава безпосередньо координує більшість програм; у Данії – важливу роль відіграють муніципалітети та громадські організації; у Фінляндії – наголос зроблено на незалежному контролі та аналітичному супроводі.

Отже, законодавчі системи країн Північної Європи забезпечують високий рівень гендерної рівності завдяки комплексному підходу – поєднанню правових, інституційних і педагогічних механізмів. Вони створюють правові умови для того, щоб освіта виступала не лише засобом передачі знань, а й інструментом виховання толерантності, рівності та демократичної культури. Питання забезпечення гендерної рівності є одним із ключових чинників розвитку сучасних демократичних суспільств. Данія, Фінляндія, Швеція продемонстрували високий рівень послідовності й ефективності у впровадженні гендерно збалансованої політики, що базується на принципах справедливості, рівних прав і можливостей для всіх громадян. Їхній досвід став зразком для багатьох держав світу, адже саме завдяки комплексному підходу в цих країнах сформовано високий рівень соціальної довіри, демократичної участі та економічної стабільності. У Північних країнах питання рівності статей розглядається не лише як правова норма, а як суспільна цінність, що пронизує всі сфери життя – від освіти й зайнятості до політики та сімейних відносин. Впровадження гендерного підходу в освітній процес відіграє особливо важливу роль, оскільки сприяє формуванню гармонійно розвиненої особистості, позбавленої стереотипних уявлень про «чоловічі» та «жіночі» ролі. Такий підхід виховує в молодого покоління повагу, толерантність і розуміння індивідуальної унікальності кожної людини. Досвід цих країн має важливе практичне значення для України, адже може стати орієнтиром для вдосконалення національної гендерної політики, розвитку гендерної освіти та впровадження європейських стандартів рівності у всіх сферах суспільного життя.

РОЗДІЛ 2.
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ В СИСТЕМАХ ОСВІТИ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ (ДАНІЯ, ФІНЛЯНДІЯ, ШВЕЦІЯ)

2.1. Гендерні підходи в дошкільній освіті

Дошкільна освіта є одним із найважливіших етапів формування особистості дитини, її ціннісних орієнтацій, соціальних навичок та уявлень про себе й навколишній світ. Саме в цьому віці закладаються основи гендерної ідентичності, що визначають подальшу поведінку, систему взаємин і сприйняття соціальних ролей. Тому країни Північної Європи приділяють особливу увагу впровадженню гендерно чутливих підходів у дошкільну освіту, розглядаючи її як потужний інструмент профілактики стереотипів і зміцнення принципів рівності.

Підґрунтям для впровадження гендерно орієнтованого підходу в навчальних програмах є насамперед включення до їх змісту базових понять, пов’язаних із категоріями статі та гендеру. Стать можна розглядати як біологічну характеристику людини, тоді як гендер, згідно зі Стамбульською конвенцією[5], визначається як соціально сформована конструкція ролей, моделей поведінки, діяльності та атрибутів, які суспільство вважає притаманними жінкам або чоловікам.

Поняття гендеру, як правило (але не завжди), ґрунтується на понятті статі. Його слід розуміти як фундаментальний принцип організації суспільного життя, який історично позначений нерівністю між жінками й чоловіками. Саме ця нерівність продовжує впливати на функціонування освітніх систем, включаючи правові норми національного та міжнародного законодавства, а також їхню інтерпретацію й застосування.

Впровадження гендерних підходів у дошкільну освіту – це процес, спрямований на створення рівних можливостей для дітей різної статі, усунення гендерних стереотипів, розвиток їхніх індивідуальних здібностей і

формування адекватної статеворольової поведінки. Це досягається через розроблення гендерно орієнтованих навчальних матеріалів, підвищення гендерної компетентності педагогів та зменшення впливу суспільних стереотипів на дітей.

Основні аспекти впровадження гендерних підходів

1. Створення комфортного та безпечного середовища. Дошкільний заклад має бути місцем, де кожна дитина, незалежно від статі, відчуває себе захищеною, може вільно виражати себе та розвивати власні інтереси.

2. Розвиток гендерної компетентності педагогів. Вихователі повинні володіти знаннями та навичками для ефективного впровадження гендерних підходів у навчально-виховний процес, усвідомлювати сутність гендерних стереотипів та їхній вплив на розвиток дітей.

3. Розроблення та використання гендерно орієнтованих матеріалів. Освітні матеріали мають відображати принципи рівності, уникати упереджень і пропонувати дітям можливості для всебічного розвитку незалежно від статі.

4. Корекція впливу гендерних стереотипів. Педагоги мають допомагати дітям позбуватися обмежувальних уявлень про «жіночі» та «чоловічі» ролі, які нав’язує суспільство, і сприяти розкриттю особистісних талантів та інтересів кожної дитини.

5. Підготовка до статеворольової поведінки. Важливо формувати в дітей розуміння різноманіття соціальних ролей і виховувати адекватну модель поведінки у сім’ї та суспільстві.

Швеція є піонером у реалізації гендерного підходу на рівні дитячих садків. Ще в 1998 році у Національному навчальному плані для дошкільної освіти (Läroplan för förskolan) було закріплено принцип рівних можливостей дівчаток і хлопчиків у всіх видах діяльності [39, с.119]. Документ визначає, що дошкільна освіта має сприяти «розвитку у дітей розуміння рівності між людьми незалежно від статі, етнічного походження чи віку». У 1970-х роках у Швеції сформувалася ініціативна група, яка обговорювала ідею створення

жіночої школи. Членкині групи проводили зустрічі з жінками з Данії та Норвегії, де також планували запуск подібних навчальних закладів. Згодом перші жіночі народні школи були започатковані в Данії, а пізніше – у Норвегії. Проте жодна з них не збереглася у своїй первісній формі. Лише шведська група змогла реалізувати основну ідею жіночої школи на практиці.

У 1979 році у вищій народній школі Ґетеборга стартував курс для безробітних жінок, які потребували освіти та підтримки. Це був теоретико-практичний курс, на якому близько половини студенток були мігрантками. Обов'язковим елементом навчання був дитячий садок. Курси проходили у так званому «Жіночому домі» Ґетеборга. Після проведення кількох курсів почали обговорювати ідею створення окремої школи для жінок. На початку 1980-х років нова група жінок, переважно з Ґетеборга, дійшла висновку, що для започаткування школи необхідна державна підтримка. Вони вважали важливим створення окремої інституції, де студентки могли б отримувати державні стипендії. Натомість жіноча група зі Стокгольма не підтримувала цю концепцію: вони прагнули створити незалежний проєкт із курсами, які проводилися б на периферії [39, с.119].

Однією з провідних практик є створення гендерно нейтрального середовища: іграшки, кольори, види діяльності не поділяються за традиційними «жіночими» чи «чоловічими» ознаками. Наприклад, у відомому стокгольмському садочку Egalia педагогічна команда свідомо уникає використання гендерно маркованих займенників *han* («він») і *hon* («вона»), замінюючи їх на нейтральне *hen*. Метою є формування у дітей свободи самовираження без тиску гендерних норм.

Ключову роль відіграє гендерна педагогіка, яка передбачає рефлексію педагогів щодо власних упереджень. Для вихователів проводяться спеціальні курси та тренінги, що допомагають розпізнавати несвідомі стереотипи в оцінці поведінки дітей.

Гендерний підхід виходить із припущення, що відмінності в поведінці, сприйнятті та соціальній активності людей обумовлені не стільки

біологічними особливостями, скільки впливом виховання та соціокультурних уявлень про ролі статей [31, с. 478]. У межах освітнього процесу закріплені стереотипи сприяють активнішій мотивації хлопців до досягнень, тоді як дівчата часто навчаються за моделями, менш пов'язаними з лідерством та управлінськими якостями [8, с. 2–3].

Ефективна реалізація гендерного підходу в освіті вимагає врахування кількох ключових аспектів: забезпечення права на освіту (доступ і участь), рівних умов під час освітнього процесу (відсутність дискримінації, гендерно чутливе середовище), а також рівних можливостей після здобуття освіти (отримання достойної роботи, зайняття керівних посад, участь у прийнятті рішень тощо). Цілі сталого розвитку передбачають надання якісної, інклюзивної освіти для всіх – незалежно від статі – упродовж життя. Засвоєння знань і формування навичок у сфері гендерної рівності розглядаються як невід'ємна умова досягнення цієї мети.

Данська система дошкільної освіти ґрунтується на принципі соціального виховання (*social pedagogy*), який поєднує турботу, навчання й формування соціальних навичок. У контексті гендерного підходу головним завданням є створення умов для індивідуального розвитку без нав'язування ролей, які традиційно вважаються «чоловічими» чи «жіночими».

Міністерство дітей і освіти Данії розробило рекомендації щодо гендерної рівності в дитячих садках (Gender Equality in Early Childhood Education, 2012) [71], де наголошено, що педагогічні практики мають сприяти розширенню можливостей дітей, а не їхньому обмеженню відповідно до соціальних очікувань.

У багатьох данських муніципалітетах реалізуються проєкти типу «Free from Gender Stereotypes», в межах яких вихователі аналізують повсякденні ситуації (вибір іграшок, організація групової гри, розподіл обов'язків) і шукають способи зменшення впливу стереотипів. Підтримується також активна участь батьків у дискусіях про виховання без упереджень.

Освіта виступає одним із головних чинників розвитку громадянської свідомості, формування готовності до суспільних змін і покращення соціально-політичного клімату держави. Сучасне бачення освіти ґрунтується на принципі неперервності – здобутті знань упродовж усього життя, а не лише в межах формального навчання. Цей підхід яскраво реалізується у діяльності Жіночої народної школи в Гетеборзі (Швеція), яка є прикладом низової ініціативи в освітній сфері та жіночому русі [28].

Уже понад двадцять років засновниці цього унікального для міжнародної практики навчального осередку створюють простір для освіти, розвитку й підтримки жінок різного віку та соціального статусу. Слухачки мають можливість самостійно обирати програми, курси й тренінги відповідно до власних інтересів і потреб, що сприяє їхній соціальній інтеграції, самореалізації та підвищенню громадської активності.

Однією з ключових особливостей роботи школи є доступна форма викладу гендерної теорії та проблем нерівності – у зрозумілій, практично орієнтованій манері, що дозволяє залучати до освітнього процесу жінок без академічної підготовки. Завдяки цьому навчальний простір стає майданчиком для розвитку ініціативності, лідерства й активної громадянської позиції.

Таким чином, саме освітні інституції, особливо ті, що виникають у результаті низової самоорганізації, відіграють вирішальну роль у мобілізації людського потенціалу та поширенні гендерно чутливих підходів у суспільстві.

Фінляндія розвиває ідеї гендерної рівності в дошкільній освіті на основі Закону про рівність між жінками і чоловіками (1986) та Національної програми дошкільного виховання (National Core Curriculum for Early Childhood Education and Care, 2018) [74]. У цих документах наголошується, що кожна дитина має право на підтримку своєї індивідуальності та на виховання в атмосфері поваги й рівності.

Фінські дитячі садки практикують підхід «гендерно чутливого виховання» (gender sensitive education), що не заперечує існування статевих

відмінностей, але спрямований на усвідомлення й розширення можливостей для самовираження кожної дитини. Педагоги навчаються розпізнавати, як їхні очікування можуть впливати на поведінку хлопчиків і дівчаток, і намагаються створювати умови для розвитку різних видів активності незалежно від статі.

У деяких муніципалітетах (наприклад, у місті Тампере) впроваджено проєкт «Tasa-arvokasvatus» («Виховання рівності»), який передбачає методичну підтримку вихователів і моніторинг освітнього середовища щодо проявів стереотипів.

Передумови виникнення гендерних досліджень як окремого наукового напряму сформувалися під впливом як вітчизняної традиції осмислення проблем статі – теми, що тривалий час залишалася на маргінесі наукового дискурсу й розглядалася лише побіжно, – так і соціальних процесів у радянських та пострадянських суспільствах. Для цих країн був характерний конфлікт між декларованою егалітарною ідеологією та подальшими посттоталітарними трансформаціями, які фактично відновлювали соціальну ієрархію, розмежовуючи колишніх «рівних» громадян за соціально-економічними, віковими, етнічними та, як виявилося, гендерними ознаками. Ці суперечності стали очевидними лише останнім часом. Принцип гендерного різноманіття дедалі більше набуває значення у світовій політиці та знаходить відображення в національних нормативно-правових актах. Гармонізація гендерних відносин розглядається як важлива складова демократичного поступу суспільства. Гендерна проблематика охоплює всі сфери соціального життя – культуру, державні інституції, освіту, систему управління, процеси прийняття рішень і навіть соціальне мислення [46, с. 6].

На нашу думку, Данія, Фінляндія, Швеція демонструють системний і послідовний підхід до впровадження гендерної рівності в дошкільній освіті. Він охоплює розроблення національних навчальних планів, які містять чіткі вимоги щодо формування гендерно чутливого виховання, підготовку педагогів до роботи в умовах різноманітності, активне партнерство з

родинами у вихованні дітей без гендерних стереотипів, а також науково-методичний супровід і моніторинг освітніх практик на рівні муніципалітетів.Разом із тим, у кожній країні цей процес має власні акценти. У Швеції головну увагу зосереджено на мовних і культурних аспектах нейтральності, що відображається у формулюванні навчальних матеріалів і комунікації з дітьми. У Данії акцент робиться на рефлексії педагогів і тісному партнерстві з батьками, які розглядаються як активні учасники виховного процесу. У Фінляндії ж ключовим елементом є структурне забезпечення рівності – через запровадження державних стандартів, систему оцінювання якості освіти та контроль за дотриманням принципів недискримінації в освітньому середовищі.

Таким чином, досвід Північної Європи свідчить, що ефективне впровадження гендерної рівності в дошкільну освіту можливе лише за умов поєднання нормативного регулювання, професійної підготовки педагогів, участі сімей і постійного моніторингу результатів.

Отже, гендерні підходи в дошкільній освіті країн Північної Європи є невід’ємною складовою демократичної освітньої політики. Вони спрямовані на створення простору, де кожна дитина може розвиватися вільно, незалежно від соціально приписаних ролей, що забезпечує фундамент для формування суспільства рівних можливостей. Дошкільна освіта є одним із найважливіших етапів становлення особистості дитини, формування її ціннісних орієнтацій, соціальних навичок та уявлень про себе і навколишній світ. Саме в цьому віці закладаються основи гендерної ідентичності, які впливають на подальшу поведінку, систему взаємин і сприйняття соціальних ролей. Тому країни Північної Європи приділяють особливу увагу впровадженню гендерно чутливих підходів у дошкільну освіту, розглядаючи її як ефективний інструмент профілактики стереотипів і зміцнення принципів рівності.

Впровадження гендерно орієнтованого підходу в навчальні програми передбачає включення до їх змісту базових понять, пов’язаних із категоріями

статі та гендеру. Таким чином, досвід Північної Європи підтверджує, що ефективне впровадження гендерної рівності в дошкільну освіту можливе лише за умов поєднання нормативного регулювання, професійної підготовки педагогів, участі сімей і постійного моніторингу результатів. Це є дороговказом для України на шляху до побудови справді інклюзивної, гендерно чутливої освітньої системи.

2.2. Гендерно чутливе середовище у закладах середньої та професійно-технічної освіти

Середня та професійно-технічна освіта є ключовою ланкою у формуванні соціальної зрілості, професійного самовизначення та громадянської свідомості молоді. У цей період закладаються стійкі уявлення про соціальні ролі, професійні орієнтації, відносини між статями. Саме тому країни Північної Європи приділяють значну увагу створенню гендерно чутливого освітнього середовища, яке забезпечує рівні можливості для учнів незалежно від статі, гендерної ідентичності чи соціального походження. Впровадження гендерних підходів у закладах освіти передбачає аналіз та корекцію освітніх програм і політик із метою забезпечення рівних прав та можливостей для всіх учасників освітнього процесу, усунення гендерних стереотипів, підтримки особистісного розвитку учнів незалежно від статі та створення комфортного, інклюзивного навчального середовища. Це охоплює оцінку впливу запланованих заходів на учнів обох статей, формування умов для вільного вибору професії, кар’єрного шляху та способу життя.

Гендерний підхід в освіті ґрунтується на принципах рівності можливостей, особистісного розвитку та відсутності дискримінаційних упереджень. Його суть полягає у забезпеченні рівного доступу до освітніх ресурсів, програм і позаурочної діяльності для дівчат і хлопців, усуненні впливу стереотипів, що можуть обмежувати прояви особистості чи професійний вибір. Такий підхід сприяє розвитку індивідуальних здібностей, самовираженню та успішній соціалізації кожного учня.

Важливим елементом реалізації гендерної рівності є оцінка впливу освітніх політик на жінок і чоловіків з метою досягнення справедливих і збалансованих результатів для обох статей. Для цього проводиться гендерний аналіз навчальних програм, матеріалів і шкільних політик з метою виявлення можливих проявів нерівності або стереотипних підходів. На основі результатів аналізу здійснюється корекція змісту освіти – підручники, методичні матеріали та програми переглядаються з урахуванням принципів гендерної нейтральності, а також включають приклади успішних жінок і чоловіків у різних сферах суспільного життя.

Не менш важливою складовою є підготовка педагогічних кадрів. Учителі мають володіти знаннями про гендерну рівність, розуміти психологічні аспекти формування гендерної ідентичності та вміти застосовувати гендерно чутливі методи викладання. Це забезпечує формування в учнів поваги до різноманіття, толерантності та взаємопідтримки.

Ефективне впровадження гендерного підходу також потребує створення сприятливого середовища в закладі освіти – безпечного, доброзичливого, позбавленого дискримінації чи упередженого ставлення. У такій атмосфері кожна дитина відчуває повагу до себе, а її індивідуальні потреби враховуються. Важливо здійснювати постійний моніторинг і оцінку ефективності впроваджених заходів, аби своєчасно реагувати на проблеми та вдосконалювати політику рівних можливостей.

Отже, гендерний підхід в освіті – це не лише вимога сучасної демократичної системи, а й потужний інструмент формування свідомого, справедливого та гармонійного суспільства, у якому кожна людина має змогу реалізувати свій потенціал незалежно від статі.

На рівні державної політики важливо забезпечити комплексний підхід до реалізації гендерної рівності, включаючи:

– паритетне представництво жінок і чоловіків у владі;

– подолання вертикальної професійної сегрегації;

– системну інтеграцію гендерного компонента у всі напрями державного управління.

Гендерний підхід, таким чином, є не лише інструментом освітніх трансформацій, а й ключовим показником демократичного розвитку, що відображає прагнення суспільства до рівноправності та соціальної справедливості. У країнах Північної Європи, Скандинавії, Німеччині та інших державах, які дотримуються демократичних цінностей, активно впроваджується система виховання, заснована на принципах гендерної рівності та поваги до різноманіття. У цих суспільствах гендер не обмежується бінарним розумінням, а розглядається як багатовимірне явище, що включає право кожної людини на самовизначення у власній гендерній ідентичності. Самоідентифікація трактується як глибоке внутрішнє усвідомлення своєї належності до чоловічого, жіночого чи іншого гендера. Визнання трансгендерних і небінарних ідентичностей має законодавче підґрунтя, що забезпечує повагу до індивідуальних особливостей та рівність прав усіх громадян.

У Швеції питання гендерної рівності в середній освіті регламентуються Законом про дискримінацію (Discrimination Act, 2008) [74] та Національним навчальним планом для обов’язкової школи (Curriculum for the Compulsory School, 2011). Обидва документи зобов’язують навчальні заклади забезпечувати умови, у яких усі учні мають рівний доступ до навчальних ресурсів, підтримки та можливостей самореалізації.

Одним із основних принципів шведської освітньої політики є гендерна нейтральність у навчальному процесі. Це означає, що школа має не лише уникати дискримінації, а й активно протидіяти стереотипним уявленням про «жіночі» та «чоловічі» професії. Наприклад, під час профорієнтаційної роботи дівчат заохочують до вибору технічних, природничих і цифрових спеціальностей, тоді як хлопців – до педагогічних або соціальних професій.

У багатьох школах реалізуються програми на кшталт «Jämställdhet i skolan» (Рівність у школі), метою яких є розвиток критичного мислення учнів

щодо гендерних ролей. Учителі проходять курси підвищення кваліфікації з гендерної педагогіки, що допомагає їм аналізувати власну поведінку та комунікативні практики з позицій рівності.

У професійно-технічних училищах Швеції діють ініціативи, спрямовані на зменшення гендерної сегрегації у виборі професій. Наприклад, кампанія «Girls in Tech» підтримує участь дівчат у галузях IT, енергетики та інженерії, тоді як програма «Men in Care» заохочує хлопців обирати педагогічні та медичні професії. Досвід Швеції показує, що саме завдяки активним ініціативам жіночих рухів питання гендерної рівності набувають реального змісту й успішно реалізуються на практиці. Жіноча народна школа є яскравим прикладом синергії трьох ключових складових: об'єднання жінок із різних соціальних верств, громадянської ініціативи, що бере початок у жіночому русі, та тісної співпраці з гендерними дослідницями й академічною спільнотою. Жіноча народна школа слугує прикладом концепції навчання протягом усього життя (life-long learning), яка нині широко поширена у Швеції [39, с.119].

Отже, можна зробити висновок, що одним із провідних чинників зростання кількості жінок, готових займати керівні посади, є наявність у країні активного жіночого руху або інституцій, які системно працюють над питанням рівності. Незалежно від підходів до подолання гендерної нерівності, факт її наявності в українському суспільстві є беззаперечним. Розширення участі жінок у всіх гілках влади – це не лише питання справедливості, а й показник рівня соціального розвитку держави. Як свідчить міжнародна практика, країни з високим рівнем залучення жінок до політики (зокрема, Норвегія, Швеція, Фінляндія, Латвія, Естонія, Данія) водночас посідають провідні позиції у світових рейтингах добробуту та розвитку [54].

Шведський досвід переконливо доводить, що саме завдяки активній діяльності жіночих рухів питання гендерної рівності перестають бути лише деклараціями, а перетворюються на реальні суспільні практики. Яскравим

прикладом цього є Жіноча народна школа, яка поєднує три ключові складові: об'єднання жінок із різних соціальних груп, громадянську ініціативу, що виникла в межах жіночого руху, та плідну співпрацю з науковицями-гендеристками й академічною спільнотою.

Данська система середньої освіти традиційно базується на принципах демократії, рівності та поваги до особистості. Відповідно до Закону про освіту (Education Act, 2017) [76], школи зобов'язані «сприяти рівності можливостей та гендерній чутливості в навчальному середовищі».

Особливістю данського підходу є інклюзивність і партнерство між учителями, учнями та батьками. У школах активно використовуються інтерактивні методи навчання, що дозволяють учням обговорювати соціальні та етичні питання, зокрема гендерні. Програми з громадянської освіти містять модулі про права людини, гендерну рівність, толерантність і протидію дискримінації.

Данія також приділяє увагу емоційній освіті, яка допомагає підліткам усвідомлювати власну ідентичність і розвивати емпатію до інших. У професійно-технічних коледжах проводяться ініціативи типу «Gender Mainstreaming in Vocational Training», які спрямовані на вирівнювання представництва статей у різних секторах економіки, зокрема в машинобудуванні, інформаційних технологіях і сфері догляду.

Професійна (професійно-технічна) освіта в Данії є повністю доступною для всіх, зокрема для осіб з особливими освітніми потребами (ООП). Ті, хто бажає здобувати П(ПТ)О, мають право на отримання спеціальної освітньої підтримки, яка гарантує участь у навчальному процесі на рівних умовах з іншими здобувачами. Особи з ООП отримують індивідуальні консультації та рекомендації щодо вибору освітніх програм, засобів навчання та можливостей проживання у гуртожитках. Ця підтримка поширюється на всі професійно-технічні навчальні заклади країни.

Для забезпечення рівного доступу до освіти в Данії діють державні програми реабілітації, спрямовані на надання комплексної професійної,

соціально-економічної допомоги та підтримки у працевлаштуванні. У межах цих програм здобувачі з ООП безкоштовно отримують необхідні навчальні матеріали та транспортні послуги.

Під час працевлаштування випускників з ООП держава також підтримує роботодавців, надаючи фінансову допомогу протягом 6–12 місяців. Додатково діє програма пріоритетного доступу Fortrinsadgang, яка забезпечує випускникам з ООП першочергове право на працевлаштування у державному секторі.

Було проведено дослідження, яке показало, що дівчата стабільно перевершують хлопців у читанні, і цей розрив значно більший, ніж перевага хлопців у математиці. Встановлено, що нижчі читацькі навички хлопців частково пояснюють їхню меншу присутність у вищій освіті. Дослідження також виявило, що така тенденція сформувала уявлення про школу як «фемінізований» простір, більш сприятливий для дівчат. Було відзначено, що програми з читання частіше відповідають інтересам дівчат, а переважно жіночий педагогічний колектив підсилює цей ефект.

Проведений аналіз, який показав, що гендерні відмінності в успішності не зумовлені виключно шкільним середовищем – вони є більш вираженими у позашкільний час, коли діти самостійно організовують своє дозвілля. Результати свідчать, що дівчата частіше займаються читанням і приділяють більше часу навчанню, що частково пояснює їхню перевагу. Однак було виявлено, що самооцінка читацької активності може бути упередженою: хлопці схильні занижувати свої показники через сприйняття читання як «нечоловічого», а дівчата – навпаки, можуть його перебільшувати.

Дослідження підтвердили, що мотивація, ставлення до читання та гендерна ідентичність є ключовими чинниками цих відмінностей. Було встановлено, що дівчата отримують більше задоволення від читання, тоді як хлопці докладають менше зусиль до навчання. Крім того, академічна активність часто сприймається як «жіноча», що може знижувати мотивацію хлопців. Було також відзначено, що стереотипи вчителів і однолітків, які

надають перевагу дівчатам у мовних питаннях, негативно впливають на впевненість хлопців у власних читацьких здібностях. Таким чином, дослідження показали, що, хоча школи частково зменшують гендерні розриви, успішність хлопців і дівчат значною мірою залежить від їхнього ставлення до навчання, яке у хлопців зазвичай є більш негативним [85].

Показовим прикладом реалізації принципу доступності є програми наставництва на робочих місцях. У межах таких програм наставник – працівник підприємства – допомагає здобувачеві з ООП опановувати професійні навички безпосередньо на робочому місці. Держава надає роботодавцям фінансову підтримку для оплати праці та підвищення кваліфікації наставників, а також компенсує витрати на облаштування робочого простору з урахуванням принципів універсального дизайну (встановлення пандусів, підйомників, спеціальних меблів чи інструментів).

Крім того, роботодавець може отримати додаткове фінансування для покриття витрат на послуги особистого помічника здобувача з ООП, який має право надавати підтримку до 20 годин на тиждень [77].

Фінляндія вирізняється системним підходом до реалізації гендерної рівності в школах, що закріплено у Законі про рівність між жінками і чоловіками (1986) та Національному навчальному плані для базової освіти (National Core Curriculum for Basic Education, 2016) [82].

Згідно з фінськими стандартами, школа має бути простором гендерної справедливості, де кожен учень отримує можливість розвивати свої здібності без тиску соціальних очікувань. Учителі зобов’язані включати в навчальний процес завдання, які формують критичне ставлення до стереотипів. Уроки суспільствознавства, літератури й історії містять теми про рівність прав, роль жінок і чоловіків у суспільстві, а також сучасні аспекти гендерної політики.

Фінляндія активно підтримує гендерну освіту в професійно-технічних закладах. У межах національної програми «Equality is Quality» (Рівність – це якість) розробляються навчальні матеріали для викладачів, проводяться

гендерні аудити коледжів, а також стимулюється участь жінок у технічних спеціальностях і чоловіків – у соціальних.

Фінляндія є однією з провідних країн у сфері гендерної освіти, де система навчання спрямована на забезпечення рівних можливостей для всіх учнів незалежно від статі. Гендерна освіта сприяє формуванню толерантності, соціальної справедливості та подоланню стереотипів. За даними Індексу гендерних розривів 2015 року, до першої десятки країн з найвищим рівнем гендерної рівності увійшла й Фінляндія [49, с. 170].

Організаційно фінська система освіти незначно відрізняється від інших європейських систем, однак її успіх зумовлений цінністю освіти в суспільстві, високим рівнем довіри до вчителів та усвідомленням важливості загальнодоступного навчання. Три чверті громадян країни вважають шкільну систему фундаментом процвітання нації. У центрі навчальних процесів – рівні можливості, професійні педагоги та підхід, орієнтований на особистість учня, його креативність і моральні цінності.

Гендерна освіта у Фінляндії інтегрована у загальний навчальний процес та охоплює всі рівні освіти. Основними компонентами викладання є:

– інтеграція гендерних аспектів у всі предмети навчальної програми;

– використання гендерно нейтральних підручників та навчальних матеріалів;

– застосування інтерактивних методів навчання, таких як дискусії, рольові ігри та проєктна діяльність;

– підготовка педагогів до викладання з урахуванням гендерних аспектів.

Впровадження гендерної освіти у фінських школах сприяє формуванню толерантного суспільства, де кожен має рівні можливості для розвитку. Дослідження свідчать, що фінські учні демонструють високий рівень обізнаності щодо гендерної рівності та відкритість до соціального та культурного різноманіття. Досвід Фінляндії показує, що гендерна рівність

проявляється не лише у законодавстві, а й через постійну взаємодію суспільства з владою, релігійними та традиційними інституціями. Попри значні досягнення, процес забезпечення рівності залишається динамічним і потребує постійної уваги [22].

Фінляндія продовжує утверджуватися як одна з найпрогресивніших країн у сфері гендерної рівності, а прем'єрство Санни Марін стало важливим етапом цього розвитку. Вона не лише стала наймолодшою главою уряду в історії країни, а й очолювала коаліцію, де ключові партії очолювали жінки, деякі з яких були молодші 35 років. Це свідчить про реальний вплив жінок на державну політику. Водночас уряд доклав зусиль для подолання залишків патріархальних структур: запроваджено рівну оплачувану відпустку для обох батьків та повернуто безкоштовні дитячі садки, що сприяє активнішій участі чоловіків у вихованні дітей [65].

Принципи гендерної рівності відображаються у всіх сферах фінського суспільного життя, зокрема в освіті. Фінська освітня система забезпечує рівні можливості для всіх учнів незалежно від статі через розробку навчальних програм, що враховують гендерні аспекти, та створення інклюзивного навчального середовища. Активна участь учнів у процесі оцінювання сприяє розвитку критичного мислення та формуванню усвідомлення власних досягнень без гендерних упереджень, що закладає почуття відповідальності та рівності [65].

Історичні традиції відіграють важливу роль у формуванні гендерної освіти у Фінляндії. Дослідниця E. Lahelma відзначає, що на початку організованого шкільного навчання повсюдна освіта була привілеєм хлопчиків із вищих класів, а питання гендерної рівності зводилося до права дівчат на участь у навчанні [73]. За ці права боролися представники жіночого руху в XVIII столітті, і з часом жінки та дівчата отримали доступ до середньої та вищої освіти. Уже в 1940-х роках жінки становили більшість учнів у старших середніх школах, а в університетах – у 1980-х.

Реформа загальноосвітньої школи, розпочата 1972 року, передбачала єдину навчальну програму для дітей віком 7–15 років. Ідея гендерної нейтральності була закріплена в офіційних документах, а законодавство зобов'язувало сприяти рівності в школах. У 1980-х роках закон про рівні можливості надав особливі права й обов'язки шкільним органам влади.

Попри ці досягнення, у Фінляндії простежується гендерна сегрегація у виборі предметів. Хлопці, обираючи математику та точні науки, часто вступали до професійно-технічних закладів, що обмежувало їх доступ до академічної старшої середньої освіти, тоді як дівчата переважали у секторі охорони здоров'я та соціальних наук. У старших класах середньої школи гендерний вибір залишався стабільним: дівчата менше обирали математику та природничі науки, що впливало на їхні майбутні професійні траєкторії.

У 1980-х роках проблема гендерних стереотипів у фінській освіті загострилася через відсутність активної гендерної політики та підготовки вчителів у сфері гендерної освіти. Установлені уявлення про ролі дівчат і хлопців відтворювалися у навчальних практиках, підручниках та педагогічних установках, обмежуючи розвиток повноцінної гендерної рівності.

Усі учні та учениці професійно-технічних закладів освіти (П(ПТ)О) Фінляндії мають право на безкоштовне навчання, щоденне харчування та проживання у гуртожитку. Вони також можуть отримати субсидію на шкільний транспорт, якщо здобувають базову П(ПТ)О, відстань від дому до закладу становить щонайменше 10 км, а щомісячні витрати на проїзд перевищують 54 євро.

При цьому учні та учениці самостійно купують підручники, інструменти, обладнання та матеріали для особистого користування, які залишаються у їхній власності після завершення навчання. Особи з особливими освітніми потребами (ООП) отримують безкоштовні соціальні та медичні послуги, що надаються закладом П(ПТ)О у співпраці з міськими соціальними та медичними службами.

У багатьох П(ПТ)О працюють багатопрофільні команди фахівців, які піклуються про добробут здобувачів та здобувачок. За потреби учні з ООП можуть скористатися послугами асистента або особистого помічника. Крім того, відповідно до індивідуальних планів навчання, їм надаються спеціальні безкоштовні послуги, наприклад, переклад жестової мови [77, с.17; 76].

Крім того, в школах впроваджено практику гендерно нейтрального консультування при виборі кар'єрного шляху, щоб допомогти учням орієнтуватися на власні інтереси, а не на традиційні гендерні очікування.

На нашу думку, у системах середньої та професійно-технічної освіти країн Північної Європи простежується низка спільних підходів до формування гендерно чутливого середовища: інтеграція принципів гендерної рівності в національні навчальні плани, регулярне підвищення кваліфікації педагогів у сфері гендерної педагогіки, профорієнтаційні програми, спрямовані на подолання гендерної сегрегації у виборі професій, формування культури рівності, поваги та діалогу у шкільному колективі, а також співпраця освітніх закладів із державними та громадськими ініціативами у сфері рівності.

Відмінності між країнами проявляються у підходах до реалізації цих принципів: у Швеції гендерна рівність має чітко виражений інституційний характер і закріплена в системі державного моніторингу; у Данії основна увага зосереджена на саморефлексії педагогів та розвитку демократичної культури у школах; у Фінляндії акцент робиться на інтеграції гендерного компоненту в освітні стандарти та професійну підготовку.

Отже, створення гендерно чутливого середовища в середній і професійно-технічній освіті країн Північної Європи забезпечує розвиток у молоді соціальної відповідальності, критичного мислення, поваги до різноманітності й готовності до рівноправної участі у суспільному житті. Цей досвід може стати ефективною моделлю для адаптації в освітній політиці України. Середня та професійно-технічна освіта відіграє ключову роль у формуванні соціальної зрілості, професійного самовизначення та

громадянської свідомості молоді. У цей період закладаються стійкі уявлення про соціальні ролі, професійні орієнтації та взаємини між статями. Саме тому країни Північної Європи приділяють значну увагу створенню гендерно чутливого освітнього середовища, яке забезпечує рівні можливості для всіх учнів незалежно від статі, гендерної ідентичності чи соціального походження. Досвід країн Північної Європи показує, що активна участь жіночих рухів та інституцій, що системно працюють над питанням гендерної рівності, сприяє реальному впровадженню демократичних принципів. Таким чином, гендерний підхід в освіті є не лише освітньою вимогою сучасного суспільства, а й потужним інструментом формування справедливого, інклюзивного й гармонійного середовища, де кожна людина може реалізувати свій потенціал незалежно від статі.

2.3. Гендерно-орієнтовані підходи у діяльності закладів вищої освіти

Вища освіта країн Північної Європи (Данії, Фінляндії, Швеції) відіграє провідну роль у формуванні гендерної рівності як суспільної цінності, забезпечуючи не лише рівний доступ до навчання, а й створення умов для професійного зростання жінок і чоловіків на основі принципів недискримінації, інклюзії та соціальної справедливості.

Гендерно-орієнтований підхід у закладах вищої освіти розглядається як інтегрований компонент освітньої політики, що охоплює зміст навчальних програм, науково-дослідну діяльність, кадрову політику та студентське самоврядування. Застосування такого підходу сприяє формуванню у здобувачів освіти критичного мислення, поваги до різноманіття, толерантності та відповідальності за дотримання принципів рівності у суспільстві.

Головною метою теорії гендерного підходу в педагогічній освіті є вивчення закономірностей формування та розвитку особистісних характеристик майбутніх педагогів та їхніх учнів з урахуванням статі, а

також визначення шляхів і методів досягнення гендерної рівності. Реалізація гендерного підходу передбачає деконструкцію традиційних культурних обмежень, розвиток потенціалу особистості незалежно від статі та створення умов для максимальної самореалізації й розкриття здібностей студентів і студенток у навчально-виховному процесі ЗВО. Це сприяє формуванню егалітарної педагогічної взаємодії та забезпечує можливості для розвитку особистості майбутнього педагога з андрогінним поєднанням характеристик [20, с.279].

Освіта повинна бути доступною для всіх членів суспільства, адже вона є однією з основ громадянської активності та прагнення до змін і покращення життя в країні. Освіту доцільно здобувати не лише в певний обмежений період, а протягом усього життя. Саме таку концепцію реалізували засновниці Жіночої народної школи в Ґетеборзі – унікального закладу з міжнародним досвідом, що поєднує освіту та жіночий рух. Протягом понад двадцяти років школа збирає жінок різного віку, надаючи їм можливість самостійно обирати навчальні програми, курси та тренінги відповідно до власних потреб, щоб ефективніше інтегруватися та відчувати себе впевнено у шведському суспільстві. Хоча Швеція є однією з провідних країн світу щодо забезпечення гендерної рівності, нерівномірний розподіл владних позицій у бізнесі, різниця в оплаті праці чоловіків і жінок та насильство щодо жінок залишаються актуальними проблемами.

Тому Жіноча народна школа прагне не лише до надання освітніх можливостей, що підвищують шанси отримання соціальних ресурсів, а й до зміцнення самосвідомості та солідарності жінок. Школа активно залучає міжнародних лекторок і студенток, бере участь у проектах Європейського Союзу та встановлює партнерські зв’язки з іншими освітніми та громадськими інституціями за кордоном [39, с.118].

Швеція є лідером серед європейських країн у реалізації гендерної рівності у вищій освіті. На законодавчому рівні це регламентовано Законом про рівність у сфері вищої освіти (Higher Education Ordinance) [86; 87] та

Законом про дискримінацію (Discrimination Act, 2008) [75], які зобов'язують університети впроваджувати політику рівних можливостей для всіх студентів і працівників.

Університети Швеції активно реалізують програми гендерного мейнстримінгу (Gender Mainstreaming in Academia), що передбачають:

- обов'язковий гендерний аудит навчальних програм;
- створення центрів гендерних досліджень (наприклад, Центр гендерних студій Лундського університету, Центр Umeå University);
- підтримку жінок у науці через грантові програми та наставництво;
- курси з гендерної етики, феміністичної теорії та досліджень різноманіття, інтегровані у більшість гуманітарних і соціальних програм.

Перші вищі народні школи у Швеції були засновані у 1868 році, і нині їх налічується близько 150 по всій країні. Ці заклади значно відрізняються від інших навчальних установ, водночас користуються популярністю серед населення та є важливою складовою шведської освітньої системи. З них 105 шкіл адмініструються різними громадськими рухами, організаціями та асоціаціями, а решта 43 – місцевою владою. Особливістю шведських вищих народних шкіл є свобода у визначенні змісту та напрямку власних навчальних програм. Оскільки серед громадських рухів існує традиція самостійно започатковувати освітні ініціативи, жіночий рух також вирішив створити власні навчальні програми. У 1920-х роках група впливових жінок заснувала приватну школу Fogelstadskolan, яка існувала до 1950-х років і стала праматір'ю сучасних жіночих навчальних ініціатив. Ця школа працювала без державної підтримки. Освітні програми та навчання відігравали ключову роль у розвитку другої хвилі фемінізму у Швеції та інших північних країнах. У багатьох вищих народних школах було започатковано численні курси та навчальні цикли для жінок, охоплюючи різноманітні предметні напрямки [39, с.119].

Виховання на засадах гендерної рівності та різноманіття широко практикується у країнах Північної Європи, Скандинавії та інших державах. У цих країнах визнають, що гендер не є виключно бінарним, і кожна людина сама визначає його для себе. Гендерна самоідентифікація формується через внутрішнє відчуття приналежності до чоловічого, жіночого чи іншого гендера, при цьому існує безліч трансгендерних орієнтацій. Принцип гендерного різноманіття набуває ключового значення в міжнародній політиці та відображається в національних законодавствах, а процес гармонізації гендерних відносин розглядається як складова демократичного розвитку. Гендерні відносини пронизують культуру, соціальний устрій, державні та освітні інституції, способи прийняття рішень і мислення [62, с. 19].

У Данії гендерна рівність у вищій освіті забезпечується поєднанням правових норм та університетської автономії. Закон про рівне ставлення до чоловіків і жінок (Act on Equal Treatment of Men and Women) [81] регулює питання доступу до освіти, працевлаштування та академічної кар'єри. Більшість данських університетів мають гендерні офіси (Gender Equality Offices), які розробляють внутрішні політики щодо забезпечення рівного представництва жінок і чоловіків на викладацьких та управлінських посадах. Особливу увагу приділяють подоланню горизонтальної та вертикальної сегрегації у науці. Наприклад, Університет Копенгагена реалізує програму «Action Plan for Gender Equality 2020–2025», що включає менторські схеми для молодих дослідниць, тренінги з несвідомих упереджень та перегляд критеріїв академічного просування з урахуванням принципів рівності. Гендерні стереотипи спрощують і примітивізують соціокультурне різноманіття, часто непомітно впливаючи на світогляд, поведінку та життєві вибори людей, обмежуючи можливості залежно від біологічної статі. Під їхнім впливом культурно зумовлені характеристики певної статі автоматично поширюються на всіх її представників, часто без врахування унікальності кожної особистості [37, с. 89].

Гендерні студії у вищій школі сприяють гендерній концепції суспільного розвитку та соціальних перетворень, що сприяють прогресу, передбачає рівний підхід суспільства і держави до життя чоловіків і жінок. Вона наголошує на збалансованих можливостях для розвитку обох статей і на необхідності подолання історичних форм несправедливості в оцінці їхніх досягнень. Важливою складовою є створення умов для саморозвитку та самовираження жінок і чоловіків як рівноправних учасників суспільного життя, з однаковими свободами, обов'язками та відповідальністю [11, с. 6].

Освіта, заснована на принципах паритетності, спрямована на навчання конструктивній співпраці з іншими під час спільного пошуку рішень, водночас зберігаючи власну гендерну ідентичність та поважаючи ідентичність інших. Вона формує егалітарну свідомість, здатну сприймати рівні партнерські відносини, сприяє набуттю досвіду рівноправних стосунків і виробленню стратегій реалізації нових можливостей для розуміння власних пізнавальних і практичних дій на засадах гендерної рівності [16].

Впровадження гендерного підходу в освітню систему передбачає такі ключові заходи:

– розробка навчальних курсів і окремих модулів, а також підготовка та перепідготовка викладачів із належним навчально-методичним забезпеченням

– інтеграція тематики гендерних досліджень у навчальні програми ЗВО;

– вивчення міжнародного досвіду впровадження гендерної освіти;

– залучення громадських організацій до співпраці у впровадженні гендерного підходу в навчальний процес;

– обговорення ключових проблем гендерної освіти у ЗМІ, на наукових конференціях і круглих столах [36].

У Фінляндії гендерна політика у вищій освіті базується на Законах про рівність між жінками і чоловіками (1986, оновл. 2015) та Законах про вищу освіту (Universities Act, 2009). Кожен університет зобов'язаний розробляти

власний план гендерної рівності (Gender Equality Plan), який має бути оновлений не рідше ніж раз на три роки. Університети Гельсінкі, Турку та Тампере активно впроваджують курси з гендерних досліджень, підтримують проєкти з інтеграції гендерного аналізу в наукові дослідження природничих і технічних дисциплін. Важливою складовою фінської системи є поєднання гендерної освіти з інтерсекційним підходом, який враховує взаємодію гендеру з іншими формами соціальної ідентичності – віком, національністю, соціальним статусом тощо. Впровадження гендерних підходів у закладах вищої освіти передбачає інтеграцію принципів гендерної рівності в навчальний процес, оновлення навчальних матеріалів для усунення стереотипів, розвиток гендерних компетенцій викладачів, включення гендерних досліджень до програм та забезпечення рівних можливостей для студентів і студенток [73]. Головна мета полягає у створенні освітнього середовища, де всі студенти відчувають себе комфортно та мають рівний доступ до розвитку своїх здібностей незалежно від статі.

Основні аспекти впровадження гендерного підходу:

- розробка навчальних програм: інтеграція тематики гендерних досліджень, створення нових курсів і модулів із урахуванням принципів гендерної рівності;
- гендерно-орієнтовані матеріали: розробка навчальних посібників та ресурсів, які відображають гендерну рівність і розширюють можливості для розвитку здібностей студентів та студенток;
- підвищення кваліфікації викладачів: розвиток компетенцій педагогів для забезпечення розуміння та ефективного впровадження гендерного підходу в навчальний процес;
- усунення стереотипів: корекція впливу гендерних стереотипів, щоб студенти могли вільно розвивати свої інтереси та здібності, не обмежуючись традиційними гендерними ролями;

– забезпечення рівних можливостей: створення середовища, де чоловіки та жінки мають однакові умови для навчання, розвитку та реалізації потенціалу;

– оцінка гендерного впливу: проведення гендерного аналізу та оцінки ефективності освітніх програм щодо досягнення рівності.

Мета гендерного підходу у ЗВО:

– сприяння гендерній рівності: забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок у всіх сферах освіти;

– розвиток особистості: створення умов, у яких студенти відчувають себе впевнено та можуть реалізувати свій потенціал, подолавши обмежувальні стереотипи;

– формування гендерної культури: виховання культури взаємоповаги в суспільстві, де гендерна рівність сприймається як норма.

На нашу думку, попри різні організаційні моделі, університети Данії, Фінляндії, Швеції мають спільні риси у впровадженні гендерно-орієнтованих підходів. Вони інституціоналізують гендерну рівність як стратегічний напрям освітньої політики, надають системну підтримку жінкам у науці та управлінні, забезпечують міждисциплінарність гендерних досліджень і інтегрують гендерний компонент на всіх етапах освітнього процесу – від змісту навчальних курсів до кадрової політики.

У системі вищої освіти навчальні програми нерідко відтворюють наявні в суспільстві гендерні нерівності, оскільки ґрунтуються на чинних правових нормах та усталених соціальних уявленнях. За відсутності гендерно орієнтованого підходу освітній процес може непомітно підтримувати традиційні ролі, упередження й стереотипи, замість того щоб сприяти їх подоланню. Під час вивчення базових понять, пов’язаних зі статтю та гендером, у вищій школі важливо враховувати як правові гарантії рівності, так і нормативні підходи до регулювання відповідних сфер суспільного життя. Це стосується, зокрема, тем, пов’язаних із сімейними взаєминами, умовами праці, соціальним забезпеченням, питаннями доступу до правосуддя

чи захисту від насильства. Доцільним є також аналіз освітніх програм на предмет того, як у них представлені поняття статі та гендеру та чи передбачено підходи, спрямовані на подолання дискримінаційних практик. Гендерний підхід у правовому контексті передбачає розгляд різних сфер регулювання через призму принципу рівності – наприклад, у питаннях дотримання прав осіб у місцях несвободи або у справах, що стосуються насильства щодо жінок. Такий підхід дозволяє краще оцінювати наслідки правозастосування та робити освітні програми більш чутливими до потреб різних соціальних груп [19, с.5].

Дослідження, проведені вітчизняними та зарубіжними вченими, виявили низку проблем у сфері освіти та виховання з позицій гендеру. Зокрема, навчальні заклади, які виступають агентами соціалізації, часто сприяють поширенню гендерних стереотипів від дитячого садка до закладів вищої освіти. С. Воробйова зазначає, що «всі стосунки в навчально-виховних закладах відтворюють закладені в культурі уявлення про жінок як підлеглих, залежних, таких, що не прагнуть до досягнень, а про чоловіків як домінуючих, незалежних і успішних», тобто поведінка дитини оцінюється відповідно до її статі. За даними досліджень, учителі частіше приділяють увагу хлопцям, що формує у дівчат пасивну модель поведінки, орієнтовану на слухняність та уникання помилок. Дівчат заохочують до гуманітарних наук, а хлопців – до точних. Відставання дівчат учителі часто пояснюють відсутністю здібностей, а хлопців – недостатніми зусиллями [6 с. 14].

Таким чином, система вищої освіти країн Північної Європи ґрунтується на принципах рівності, інклюзії та партнерства, що не лише сприяє досягненню реальної гендерної збалансованості, але й формує соціально відповідальне академічне середовище, орієнтоване на цінності демократичного суспільства. Вища освіта країн Північної Європи – Данії, Фінляндії, Швеції – відіграє провідну роль у формуванні гендерної рівності як важливої суспільної цінності. Вона забезпечує не лише рівний доступ до навчання, а й створює умови для професійного розвитку жінок і чоловіків на

основі принципів недискримінації, інклюзії та соціальної справедливості. Гендерно-орієнтований підхід у закладах вищої освіти інтегрується у освітню політику та охоплює зміст навчальних програм, науково-дослідну діяльність, кадрову політику та студентське самоврядування. Це сприяє формуванню у студентів критичного мислення, поваги до різноманіття, толерантності та відповідальності за дотримання принципів рівності. Отже, вища освіта країн Північної Європи виступає ключовим чинником формування та реалізації гендерної рівності в суспільстві. Вона забезпечує рівний доступ до навчання, підтримує професійний розвиток жінок і чоловіків, формує егалітарну свідомість та критичне мислення, усуває стереотипи та сприяє самореалізації студентів незалежно від статі. Попри різні організаційні моделі, університети Данії, Фінляндії, Швеції демонструють спільний підхід до інтеграції гендерної тематики у всі аспекти освітнього процесу – від змісту навчальних програм до кадрової політики, що створює умови для рівних можливостей, толерантності та соціальної справедливості.

РОЗДІЛ 3.
ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ В ОСВІТІ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ (ШВЕЦІЯ, ДАНІЯ, ФІНЛЯНДІЯ) І УКРАЇНИ

Вивчення досвіду країн Північної Європи щодо впровадження гендерних підходів у систему освіти дозволяє виділити ключові принципи та механізми, які сприяють формуванню рівноправного, інклюзивного та толерантного освітнього середовища. Порівняльно-педагогічний аналіз дає змогу оцінити потенційні можливості адаптації цих практик в Україні, враховуючи специфіку національної освітньої системи, законодавчі умови та культурно-соціальні особливості.

Роль і становище жінок у суспільному розвитку, зокрема в політичній сфері, тісно пов’язані з рівнем їх представництва у центральних та місцевих органах влади. Цей чинник визначає формування різних політико-управлінських моделей гендерної політики, які сформувалися у світовій практиці.

Перша модель має соціально-економічну основу й спрямована на подолання бідності. Вона акцентує увагу на соціальній політиці, що підтримує вразливі верстви населення. У межах цієї моделі жінки розглядаються переважно як частина малозабезпеченого населення, що потребує допомоги, а їхня материнська функція визнається домінантною. Основним внеском жінок у розвиток суспільства вважається виховання дітей. Такий підхід не зачіпає стратегічних гендерних потреб, не ставить під сумнів традиційні ролі жінок і не вимагає трансформації політичної системи, тому він є відносно безконфліктним. Ця модель характерна для соціалістичних країн та держав із авторитарними або гібридними політичними режимами.

Друга модель, властива переважно країнам Північної Європи, базується на принципі гендерної справедливості. Вона визнає жінок повноправними суб’єктами суспільного розвитку та передбачає створення ефективних

державних механізмів для їх залучення до процесів прийняття рішень. У цій моделі розвиток суспільства розглядається через призму максимально ефективного використання людського потенціалу – як чоловічого, так і жіночого.

Третя модель – концепція гендерної інтеграції (gender mainstreaming), яка передбачає систематичне врахування гендерної перспективи у всіх сферах державної політики на всіх етапах – від планування до реалізації та оцінювання. Важливим елементом є забезпечення гендерної компетентності учасників політичного процесу. Ключовими принципами цього підходу є визнання чоловіків і жінок рівноправними бенефіціарами політики розвитку, врахування гендерного контексту, забезпечення рівних можливостей та оцінка потенційного впливу політичних рішень на кожну з гендерних груп окремо [47, с. 52-54].

Наразі Україна перебуває на етапі впровадження моделі гендерної інтеграції, однак потенціал українських жінок відкриває можливість поступового переходу до другої моделі – скандинавської, що базується на принципах гендерної справедливості. Найяскравішим прикладом реалізації цього підходу є Швеція, яка досягла значного прогресу у сфері гендерної рівності. Основу моделі становить суспільний консенсус щодо визнання жінок повноправними учасниками соціального та політичного життя, включно з доступом до прийняття рішень, обранням на виборні посади та державну службу, що охоплює стратегічно важливі питання.

У рамках цієї моделі на державному рівні впроваджуються цілеспрямовані заходи з посилення ролі жінок у суспільному житті (empowerment approach), створюються сприятливі умови для активної участі жінок у політичних та громадських процесах.

У країнах Північної Європи гендерна рівність у освіті має глибоке законодавче підґрунтя. У Данії, Фінляндії, Швеції прийняті національні закони про рівність, а також програми і стратегії, що регламентують діяльність дошкільних, шкільних і вищих навчальних закладів з метою

ліквідації дискримінації та подолання гендерних стереотипів. В Україні поняття «гендерна рівність» закріплене в Законах України «Про освіту» (2017) [27], «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005) [24], у Національній стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на 2010–2021 роки, а також у Державних стандартах освіти. Проте законодавство України менш деталізоване щодо практичних механізмів реалізації гендерного підходу в навчальних закладах, а контролюючі інституції не завжди мають чітко визначені функції та ресурси для моніторингу.

Жінки скандинавських країн – Данії, Ісландії, Норвегії, Фінляндії та Швеції – демонструють найвищі у світі показники політичної участі. Вони активно представлені в парламенті, уряді, муніципалітетах і регіональних органах влади, займають посади мерів великих міст, спікерів парламентів і лідерок партій. Такий рівень гендерної рівності є результатом послідовної державної політики, що розглядає емансипацію жінок як суспільний пріоритет і підтримує її через спеціальні державні механізми. Завдяки цьому скандинавські країни часто називають «феміністськими державами», адже просування до гендерного паритету поєднує тут політичну активність жінок із системним урядовим регулюванням [55].

Разом із тим проблема забезпечення рівних прав і можливостей між чоловіками та жінками залишається актуальною і для інших провідних європейських держав, зокрема для Федеративної Республіки Німеччина. Так, лише близько 5 % посад бургомістрів у німецьких містах із населенням понад 10 тисяч осіб займають жінки. Для підвищення рівня гендерної рівності у Федерації застосовують квотування та інші механізми, наприклад, в межах Об’єднання німецьких профспілок. Проте у сфері бізнесу ситуація залишається нерівною: на початку 2010-х років серед 100 найбільших компаній Німеччини у правліннях із 685 чоловіків було лише 4 жінки. Значну роль у захисті прав жінок відіграє Німецька «Рада жінок» – організація, що фінансується здебільшого за рахунок державних коштів через Федеральне

міністерство сім'ї, людей похилого віку, жінок і молоді. Вона має статус неурядової організації з консультативними функціями при Економічній і Соціальній радах ООН, а її найвищим органом є загальні збори членів [57].

Особливе значення для розширення політичної участі жінок має їх представництво на регіональному та місцевому рівнях. Середньоєвропейський показник участі жінок у цих структурах становить 32 %, тоді як у національних парламентах – 26 %. Найвищі результати демонструють Фінляндія та Швеція, де частка жінок у регіональних асамблеях перевищує 40 %. На місцевому рівні збалансоване представництво (щонайменше 40 % кожної статі) досягнуто лише у Швеції, тоді як у Фінляндії та Данії жінки становлять понад 30 % членів місцевих рад [52].

У Північній Європі створення гендерно чутливого середовища у дошкільних закладах та школах передбачає:

- нейтральний розподіл іграшок, завдань та видів діяльності;
- інтеграцію гендерної освіти у навчальні плани;
- підготовку педагогів до розпізнавання стереотипів та рефлексії власної поведінки;
- активну участь батьків у виховних програмах.

Ці факти свідчать про необхідність інтеграції гендерного компоненту в освітній процес із застосуванням відповідних підходів. Гендерний підхід дозволяє дитині проявляти власну ідентичність, забезпечує свободу вибору та самореалізації, сприяє гнучкості та здатності використовувати різні можливості поведінки. Т. Дороніна підкреслює, що гендерний підхід в освіті необмежується врахуванням природних відмінностей учнів, а є комплексом педагогічних умов, дотримання яких сприяє формуванню гармонійної особистості. Вона вважає доцільним застосовувати поняття «гендерний підхід» у теоретичних дослідженнях для аналізу педагогічних явищ, пропонуючи розглядати його сутність як стратегію [19].

В Україні впровадження таких підходів відбувається переважно через факультативи та просвітницькі проєкти (наприклад, «Школа рівних

можливостей», тренінги з профорієнтації), однак у більшості шкіл відсутня системна програма інтеграції гендерної рівності у повсякденне навчання. Також традиційні соціальні ролі та стереотипи досі впливають на вибір учнями предметів та професійних напрямів.

Україна послідовно реалізує політику, спрямовану на подолання гендерної нерівності, що підтверджується прийняттям низки важливих нормативно-правових актів, стратегічних документів та програм. Серед них:

– Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.) [24];

– Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.) [26];

– Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.) [25];

– Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року разом з операційним планом її реалізації на 2022–2024 роки [18];

– Закон України «Про освіту» (2017 р.) (Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39, ст. 380) містить норму про обов’язкове формування гендерної компетентності учнів і педагогів [27].

Можна зазначити, що Україна створює комплексну законодавчу та стратегічну базу для забезпечення гендерної рівності. Прийняті закони, державні стратегії та національні плани дій спрямовані на усунення дискримінації, запобігання насильству та формування гендерної компетентності у суспільстві, зокрема в освітньому секторі. Такий системний підхід дозволяє поступово інтегрувати принципи рівності в усі сфери громадського життя та підвищує ефективність реалізації прав і можливостей жінок і чоловіків.

У 2022 році Кабінет Міністрів України затвердив Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року. Освіта

продовжує залишатися ключовим чинником формування цінностей, принципів і норм, що лежать в основі боротьби українського суспільства за незалежність. Реалізація завдань стратегії можлива за умови застосування інструментів гендерної політики ЄС, одним із яких є гендерний підхід.

В Україні імплементація принципів гендерної рівності в освіту, зокрема в дошкільну, здійснюється відповідно до «Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року», схвалено урядом. Це свідчить про системний і послідовний підхід держави до інтеграції гендерних принципів у освітній процес [56], що регулює суспільні відносини у сфері дошкільної освіти, у контексті питань гендерної рівності лише підтверджує рівні права всіх громадян України наздобуття дошкільної освіти. Це право гарантується незалежно від раси, кольору шкіри, політичних чи релігійних переконань, статі, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я, особливих освітніх потреб, складних життєвих обставин, місця проживання, мовних чи інших ознак [2, с.10].

Для формування системного підходу до інтеграції гендерної тематики у програми закладів вищої освіти та забезпечення їх відповідності міжнародним стандартам було започатковано загальнонаціональний проєкт «Впровадження гендерного компоненту в заклади вищої освіти». Його мета полягає у всебічному впровадженні гендерної складової в освітній процес та управлінські практики ЗВО, передусім тих, що готують фахівців для державного сектору. Проєкт реалізується у три послідовні етапи. Спочатку здійснюється оцінювання інституційних механізмів закладів вищої освіти щодо врахування гендерних аспектів. Далі проводиться аналіз рівня інтегрованості гендерного підходу в освітні програми та внутрішні політики. Завершальний етап передбачає визначення можливостей для подальшого розвитку та підготовку рекомендацій, які слугуватимуть орієнтиром для вдосконалення гендерної чутливості у вищій освіті загалом. Наразі триває завершальна фаза проєкту, в межах якої науково-педагогічні працівники

напрацьовують методичні рекомендації. У перспективі вони стануть універсальною дорожньою картою, що дозволить іншим закладам освіти ефективно інтегрувати гендерний підхід у власну структуру та навчальні процеси [20, с. 279; 29, с. 31].

Важливе значення має також використання найкращих європейських практик. Особливу увагу приділяють досвіду Швеції, яка разом із іншими скандинавськими країнами є лідером у дослідженнях систем загального добробуту та політики гендерної рівності. Швеція відома передовою політикою у сфері гендерної рівності, інтегрованою у державну стратегію, що в освіті проявляється через систематичне впровадження гендерно орієнтованих підходів. Цей досвід може слугувати прикладом для інших країн [5, с. 189].

У Данії, Фінляндії, Швеції професійно-технічні та університетські заклади впроваджують комплексні стратегії:

- гендерні аудити програм і навчальних курсів;
- наставництво та підтримку жінок у традиційно чоловічих професіях і чоловіків у соціально-педагогічних сферах;
- інтеграцію гендерних досліджень у навчальні дисципліни;
- проведення тренінгів з несвідомих упереджень для викладачів та адміністрації.

В Україні вищі навчальні заклади поступово починають інтегрувати гендерні компоненти в освітні програми (переважно у гуманітарних та соціальних факультетах), однак системний підхід, подібний до північноєвропейського, ще не сформований. Багато університетів не мають власних планів гендерної рівності або структур, що б координували такі ініціативи.

У сучасних умовах реформування освіти в Україні особлива увага приділяється питанням гендерної рівності та формуванню інклюзивного освітнього середовища. Одним із ефективних інструментів реалізації цих завдань є створення гендерних стратегій та гендерних освітніх центрів, які

виступають платформами для навчання, підвищення кваліфікації та обміну досвідом у сфері гендерної освіти.

В Україні розробка та впровадження стратегій гендерної рівності є надзвичайно важливими для забезпечення рівних прав і можливостей усіх громадян. Вони сприяють подоланню дискримінації за статевою ознакою, формуванню інклюзивного та безпечного освітнього середовища, підтримці професійної самореалізації жінок і чоловіків, а також узгодженню національної політики з міжнародними стандартами прав людини та цілями сталого розвитку. Такі стратегії створюють основу для формування гендерно чутливих практик у навчальних закладах, державних установах і суспільстві загалом.

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка послідовно підтримує принципи гендерної рівності та виступає проти будь-яких проявів дискримінації. Стратегія університету спрямована на створення безпечного й справедливого освітнього середовища, де жінки й чоловіки мають рівні можливості у навчанні, науці та управлінні. Її основу складають міжнародні та національні стандарти прав людини, а унікальність підходу забезпечує діяльність центру гендерних студій імені С. Ф. Русової, що інтегрує гендерний компонент у всі сфери роботи університету. Стратегія узгоджена з локальними документами, що забезпечує комплексність і системність реалізації гендерної політики [61].

Стратегія гендерної рівності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини на 2024–2030 роки ґрунтується на принципах демократії, інклюзивності та недискримінації й розглядає гендерну рівність як ключову умову сталого розвитку. Її мета – забезпечити рівні можливості для всіх учасників університетської спільноти та запобігти будь-яким формам дискримінації. Документ передбачає інтеграцію гендерних підходів у документацію, структуру та зміст освітнього процесу, створення консультативної групи й діяльність Гендерного центру як платформи обміну досвідом. Стратегія охоплює гендерну експертизу

внутрішніх актів, аналіз освітніх програм, запровадження факультативів і тренінгів, формування гендерно чутливої мови, регулярний моніторинг, аудит та дослідження іміджу університету. Залучає всю університетську спільноту й охоплює освітню, наукову, культурну, організаційну та інформаційну діяльність, а контроль за її виконанням здійснює Уповноважена особа з гендерних питань [60].

Гендерна стратегія Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна на 2023–2033 рр. спрямована на забезпечення гендерного паритету та недопущення дискримінації в усіх сферах діяльності університету. Вона передбачає інтеграцію принципів гендерної рівності в документацію та освітній процес, створення консультативних механізмів підтримки, проведення гендерної експертизи та аудитів, аналіз кадрової політики й розвиток ініціатив у сфері гендерного лідерства. Стратегія охоплює всі групи університетської спільноти та передбачає формування безпечного, інклюзивного освітнього середовища, модернізацію гендерно чутливої комунікації, розвиток наукових досліджень, організацію тематичних заходів і створення органів, спрямованих на запобігання дискримінації та насильству [9].

Ілюстрацією впливу європейських країн, а саме, Швеції і Фінляндії є досвід Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. З 2001 року і до теперішнього часу реалізуються низка державних науково-дослідних тем: «Психолого-педагогічні основи підготовки майбутніх педагогів до статевого виховання дітей та юнацтва як передумови формування особистості сім’янина» (2001–2003), «Ґендерна соціалізація дітей та юнацтва» (2003–2005), «Ґендерна освіта та виховання: перспективи розвитку» (2006–2008), «Ґендерні компетенції у освітньо-професійному зростанні студентської молоді» (2009–2011), «Гендерно-освітні технології у соціогуманітарному знанні: досвід та перспективи» (2012–2015) [32, с.19]. Викладаються ґендерно-орієнтовані навчальні курси: «Ґендерна педагогіка», «Історія ґендерної педагогіки», «Ґендерна

психологія», «Психологія сімейного життя», «Дошлюбна підготовка учнівської молоді», «Ґендерна психологія та педагогіка», «Ґендерна освіта: теорія і практика» тощо для студентів різних спеціальностей.

Кращі практики гендерних студій Швеції та Фінляндії досліджують, адаптують, впроваджують у Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Українська дослідниця, викладачка НУ «КМА» Т. Марценюк однією з перших почала вивчати досвід гендерної освіти в європейських країнах. Предметом її досліджень стали освіта Швеції та Фінляндії. Вона розглядає гендерні дослідження у шведських університетах як складову процесу регулювання гендерних відносин. Вчена із своїми колегами проводить цілеспрямовану роботу з досягнення гендерної рівності в навчальному закладі і досвід європейських країн впроваджує у навчально-виховний роботі закладу. Результативною частиною гендерних досліджень сталос творення гендерного портрету НУ «КМА». Т. Марценюк та О. Оксамитна викладають курси: «Вступ до гендерних студій», «Гендерні дослідження». У вересні 2025 року здобувачі освіти і викладачі долучились до проведення «Тижня гендерної рівності». В університеті створений комітет протидії дискримінації, сексуальним домаганням, булінгу в НаУКМА. В процесі опанування гендерними дисциплінами здобувачі освіти долучаються до проведення гендерних досліджень. Досвід НУ «КМА» є прикладом реального втілення європейського досвіду гендерних освітніх студій.

Фінський досвід шкільної гендерної освіти надихнув політологиню М. Шевцову стати співзасновницею ГО «Платформи Рівних Можливостей» (м. Дніпро) та співавторкою курсу «Школа для всіх: Безпечне шкільне середовище». Т. Марценюк на Promotheus пропонує курси: «Жінки і чоловіки: гендер для всіх», на Ed Camp: гендерна паралель шкільної освіти. Слід відзначити, що кращі практики гендерної освіти і виховання Данії, Фінляндії і Швеції успішно реалізуються в українських школах.

Традиції гендерного виховання Фінляндії стали основою роботи мережі Фінських дитячих садків «Тотоша» (приватні, м. Київ). Шведська модель

дошкільної освіти стала основою роботи дошкільних навчальних закладів Львова «Веселі та Розумні». Це тільки поодинокі приклади, але вони наочно доводять, що досвід європейських країн інтегрується в українській освіті і сприяє її гендеризації.

Гендерні освітні центри спрямовані на розвиток компетентності педагогів, студентів та освітніх менеджерів у питаннях рівності, недискримінації та протидії стереотипам. Вони забезпечують доступ до методичних матеріалів, організовують тренінги, семінари та конференції, сприяючи поширенню сучасних підходів до інтеграції гендерної складової у навчальні програми. В умовах євроінтеграційного розвитку України гендерні освітні центри відіграють важливу роль у гармонізації національної системи освіти з міжнародними стандартами, формуванні толерантного та рівноправного освітнього середовища, а також у підготовці фахівців, здатних ефективно реалізовувати принципи гендерної рівності в різних сферах суспільного життя.

Науково-дослідний центр гендерних студій імені С. Русової є структурним підрозділом Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського і працює як наукова, методична й просвітницька платформа з питань гендеру. Він об’єднує фахівців з гендерної історії, сприяє впровадженню гендерного компонента в освітній процес, організовує дослідницькі проєкти та формує гендерно чутливе освітнє середовище. Центр активно співпрацює з гендерними освітніми центрами інших університетів, громадськими організаціями та експертами, а результати його роботи звітуються перед Вченою радою. Діяльність охоплює проведення фундаментальних і прикладних досліджень, надання методичної та консультаційної підтримки, організацію тренінгів, семінарів, конференцій, воркшопів і виставок, популяризацію гендерної тематики, створення інформаційних ресурсів і залучення студентів та викладачів до наукових проєктів. Центр також готує наукові та навчально-

методичні видання, подає грантові заявки й підтримує молодих дослідників через конкурси та конференції [44].

Український центр гендерної освіти при НТУУ «КПІ» має значний досвід у сфері гендерної проблематики, зокрема у розробці та впровадженні міжнародних програм і проектів. Центр володіє потужною ресурсною базою, організовує конкурси наукових робіт з гендерної тематики та бере участь у проведенні конференцій, колоквіумів, семінарів з питань гендеру та гендерної освіти. Він також активно займається видавничою діяльністю, обміном інформацією та досвідом з фахівцями, організаціями та освітніми закладами [1].

Отже, Україна має значний потенціал у сфері впровадження гендерної освіти та забезпечення рівності, що відображається у наявності численних стратегій і спеціалізованих центрів. Перераховані приклади лише частково демонструють масштаб і різноманіття ініціатив у цій галузі, свідчачи про системну роботу держави та університетів у напрямі формування гендерно чутливого освітнього простору, розвитку наукових досліджень і підвищення гендерної компетентності всіх учасників освітнього процесу.

У скандинавських країнах активно діють незалежні жіночі організації, які виконують роль посередників між суспільством і державою. Вони створюють простір для суспільного діалогу, переосмислення гендерних ролей і боротьби зі стереотипами, водночас сприяючи формуванню державної політики, орієнтованої на потреби жінок. Такі об’єднання забезпечують механізм зворотного зв’язку між громадськістю та владою, перетворюючи жіночі ініціативи на реальні політичні рішення [15, 110–114].

Європейські країни використовують різні підходи до досягнення гендерної рівності в політичній сфері – від законодавчих механізмів і діяльності омбудсменів з питань рівних прав до створення спеціалізованих парламентських комісій і залучення громадських організацій. Найпоширенішим інструментом залишається законодавче регулювання та контроль за його дотриманням.

Важливу роль у цій сфері відіграє Європейський інститут гендерної рівності – ключова структура ЄС, що займається збором, систематизацією та аналізом даних, необхідних для формування ефективних політик. Інститут сприяє співпраці між країнами-членами, міжнародними організаціями, неурядовими структурами та науковими установами, забезпечуючи обмін досвідом і розвиток спільних підходів до впровадження гендерної рівності в Європейському Союзі [47, с. 169-170].

Країни Північної Європи приділяють значну увагу педагогічній культурі та ціннісному вихованню, формуючи критичне мислення, толерантність і повагу до різноманіття. Гендерна освіта є невід'ємною частиною демократичної педагогіки і реалізується комплексно: від дитячого садка до університету. В Україні культурно-педагогічні фактори, зокрема стереотипи щодо традиційних ролей чоловіків і жінок, обмежують ефективність гендерних ініціатив. Відсутність системного підходу до підготовки педагогів, недостатня кількість матеріалів та практичних інструментів ускладнюють інтеграцію гендерного підходу в навчальний процес [45, с. 13–14].

Гендерна проблематика має міждисциплінарний характер і досліджується фахівцями з різних галузей, таких як соціологія, культурологія, історія, філологія, психологія та педагогіка. Усі знання з гендерної тематики формуютьсяна базі ключових ідей гендерного підходу, серед яких – побудова громадянськогосуспільства в Україні та розвиток демократичних принципів. Разом із розвитком демократії одним із важливих соціокультурних завдань є подолання всіх форм дискримінації. Гендерний підхід в освіті спрямований на розвиток навичок аналізу соціальної реальності та індивідуального досвіду чоловіків і жінок задля усунення наслідків нерівномірного розподілу чоловічих та жіночих ролей тадиспропорцій у їхньому статусі. У цьому контексті категорія «гендер» розглядається як характеристика соціально-педагогічного порядку, яка постійновідтворюється та уточнюється у різних соціальних інститутах,

зокрема у ЗВО, упроцесі навчання, виховання, професійної педагогічної взаємодії та наукового пошуку. Педагоги трактують поняття «гендер» по-різному: з одного боку, якбіологічну стать людини, а з іншого – як соціокультурний конструкт, що включає сукупність якостей чоловічності та жіночності у кожній особистості, незалежно від її біологічної статі, хоча й нерозривно пов'язаний із нею.

Країни Північної Європи демонструють системне законодавче та інституційне забезпечення гендерної рівності, тоді як в Україні це питання перебуває на стадії формування і частково реалізується через проєктні ініціативи. Північні країни приділяють увагу всебічному впливу освіти на формування гендерної свідомості – від дошкільного до вищого рівня, тоді як українська практика залишається переважно локальною та фрагментарною. Основною перевагою Північної Європи є комплексність і координація заходів, що включає законодавство, освітні програми, педагогічну підготовку, моніторинг і партнерство з громадськістю. В Україні існують значні резерви для вдосконалення системи: інтеграція гендерних компонентів у навчальні плани, підготовка педагогів, а також розробка стратегій і планів гендерної рівності в закладах освіти.

Таким чином, досвід Данії, Фінляндії, Швеції може слугувати ефективною моделлю для адаптації в українській освітній системі, враховуючи національні особливості, традиції та соціокультурні умови. Отже, дослідження показує, що досвід країн Північної Європи демонструє ефективність комплексного та системного підходу до впровадження гендерних практик у освіту та політику, який поєднує законодавство, освітні програми, підготовку кадрів, моніторинг і партнерство з громадськістю. В Україні ці практики перебувають на стадії формування: законодавчі норми щодо гендерної рівності існують, але їхня реалізація у школах, університетах та органах влади є фрагментарною та поступовою. Скандинавська модель гендерної справедливості, що визнає жінок повноправними суб'єктами суспільного розвитку, може слугувати орієнтиром для України з огляду на

потенціал українського жіноцтва та необхідність активізації їхньої участі в політичному й громадському житті. В освітньому секторі важливо системно інтегрувати гендерну освіту, підвищувати компетентність педагогів та створювати гендерно чутливе середовище від дитячого садка до університету. Політичне представництво жінок на всіх рівнях влади потребує активної підтримки та впровадження механізмів для забезпечення гендерного балансу і рівних можливостей. Узгоджена робота в освіті та політиці, орієнтована на системне впровадження гендерних принципів, є ключовим чинником забезпечення рівності статей і сталого розвитку українського суспільства.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було проаналізовано теоретичні, законодавчі та практичні аспекти впровадження гендерних підходів у системах освіти країн Північної Європи – Данії, Фінляндії, Швеції.

На нашу думку, гендерна рівність у Північній Європі має чітке законодавче та нормативне забезпечення. Данія, Фінляндія, Швеція закріплюють принципи рівності на конституційному рівні та через спеціальні закони про рівне ставлення до жінок і чоловіків. Законодавчі документи регламентують не лише заборону дискримінації, а й активну політику гендерної рівності, що включає моніторинг, розробку стратегій та планів дій у навчальних закладах.

У дошкільній освіті Північної Європи застосовується принцип гендерної нейтральності та рівних можливостей, що проявляється у виборі іграшок, організації діяльності та вихованні дітей без стереотипів. У середній та професійно-технічній освіті створюються гендерно чутливі середовища, що дозволяють усім учням реалізовувати свої інтереси і здібності, незалежно від статі. Вища освіта впроваджує гендерно-орієнтовані підходи, зокрема через гендерні аудити, програми менторства, інтеграцію гендерних досліджень у навчальні дисципліни та підтримку рівного представництва в науці та управлінні.

Досвід країн Північної Європи демонструє комплексний підхід до впровадження гендерної рівності, який поєднує законодавчі, інституційні та педагогічні механізми. В Україні законодавчі основи гендерної рівності вже існують, проте практична реалізація носить фрагментарний характер, переважно через окремі проєкти, факультативи та просвітницькі заходи. Відсутність системних планів і моніторингу, недостатня підготовка педагогів та соціальні стереотипи обмежують ефективність гендерного підходу у вітчизняній освіті.

Серед ключових чинників успішної реалізації гендерної політики в освіті цих країн виділяються:

- системне законодавче забезпечення та інституційний контроль;
- інтеграція гендерного компоненту у всі освітні рівні;
- підготовка та постійне підвищення кваліфікації педагогів з гендерної педагогіки;
- використання гендерного аудиту та моніторингу в навчальних закладах;
- активне партнерство з батьками та громадськістю;
- орієнтація на подолання гендерної сегрегації у виборі професій.

Рекомендації для української системи освіти можна сформулювати на основі порівняльного аналізу досвіду країн Північної Європи. Передусім доцільним є розроблення та впровадження національних планів гендерної рівності, що охоплюватимуть усі рівні освіти. Важливо інтегрувати гендерний компонент у навчальні програми початкової, середньої та вищої школи, а також забезпечити системну підготовку педагогічних і управлінських кадрів у сфері гендерної педагогіки. Необхідно запровадити механізми моніторингу та оцінювання ефективності гендерних практик у закладах освіти. Крім того, варто підтримувати профорієнтаційні програми, спрямовані на подолання гендерної сегрегації у виборі професій, особливо у професійно-технічній та вищій освіті. Усвідомлення соціальних і біологічних чинників, що впливають на формування гендерних ролей та ідентичності, є важливим підґрунтям для забезпечення неупередженого ставлення до кожної особистості незалежно від статі. Такий підхід створює сприятливі умови для повноцінної самореалізації у всіх сферах діяльності та сприяє формуванню інклюзивного освітнього середовища. У межах навчально-виховного процесу це проявляється в підтримці різноманіття життєвих моделей і визнанні взаємозамінності гендерних ролей, що відповідає сучасним педагогічним підходам до розвитку гендерної культури.

Отже, досвід Данії, Фінляндії, Швеції демонструє, що ефективне впровадження гендерного підходу в освіті потребує комплексного поєднання законодавчих, інституційних і педагогічних механізмів. Адаптація цих

практик в Україні сприятиме формуванню рівноправного, толерантного та інклюзивного освітнього середовища, підвищенню якості освіти та розвитку демократичного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічні центри гендерних досліджень. *Гендер в деталях*.2018. URL: https://genderindetail.org.ua/community/organizations/akademichni-tsentri-gendernih-doslidzhen-134548.html

2. Аналітичний звіт за результатами дослідження «Стратегія впровадження ґендерної рівності у сфері освіти в дії: ґендерні компетенції у педагогічних працівників і працівниць закладів загальної середньої освіти». Урядова уповноважена з питань ґендерної політики міністерство освіти і науки України громадська організація «Ла страда-Україна». Київ, 2024. с.172

3. Аніщенко О. В. Гендерна освіченість вчителів – актуальна проблема педагогічної науки і практики. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи.* 2011. Вип. 3 (1). С. 202-210. URL:https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2563/1/%D0%90%D0%BD%D1%96%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf

4. Аніщук Н. В. Зв'язок гендерної історії та історії України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки.* 2023. Т. 34 (73),
№ 1. С. 300-304. URL:https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/43.pdf

5. Бурейчак Т., Марценюк Т. Скандинавська утопія? Гендерна рівність і трудові vs. репродуктивні ресурси у Швеції. *Соціальна політика і гендерна рівність*. Спільне, № 6, 2013. С. 189–195. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/149242183.pdf

6. Воробйова С. Гендерна проблематика в контексті розвитку загальноосвітньої школи. *Гендерна освіта в сучасному університеті: досвід, проблеми, перспективи: Матеріали міждисциплінарної всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених* .Кривий Ріг. 22-23 жовтня 2014 р. Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014.С. 13–15.

7. Воровка М. І., Шлєіна Л. Гендерний підхід у формуванні гендерної культури студентів. *Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук : зб. матеріалів І Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Мелітополь, 24 листопада 2021 р.).* Мелітополь, 2021. С. 61–64. URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/12356/

8. Гендерна освіта. *Школа.* Видавництво «Шкільний світ». 2017. № 6. С. 95.

9. Гендерна стратегія Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (2023-2033). URL: https://karazin.ua/storage/static-content/source/documents/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%BE%D0%B1%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/gender_strategy.pdf

10. Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. Частина 1. *ред. рада: О. М. Кікінежді, В. С. Власов, Л. Б. Магдюк, Т. В. Ладиченко.* Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2010. С. 328 URL: https://gender.org.ua/images/lib/2011_gender_standards_p1.pdf

11. Гендерні студії у вищій школі: сучасні виклики та досягнення: *матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Львів, 5 вересня – 16 жовтня 2022 р.* Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 120 с. URL:https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5075/1/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%20%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4%D1%96%D1%97%20%D1%83%20%D0%B2%D0%B8%D1%89%D1%96%D0%B9%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96.pdf

12. Гендер та цілі розвитку тисячоліття. Програма розвитку ООН. URL: https://www.undp.org/women/mdgs/gender_MDGs.pdf

13. Глобальні цілі сталого розвитку ООН на 2015–2030 роки. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku

14. Горкун Ю. Гендерна соціалізація студентської молоді в умовах закладу вищої освіти. *Наука. Освіта. Молодь*. 2019. С. 66–68. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2019/1/22.pdf, с. 134

15. Гриценко-Веселовська О. В. Гендерна політика Фінляндії: історико-правовий аспект. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 68. С. 109–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ apdp_2012_68_19

16. Гришак С. Організація навчання студентів в умовах кооперації як фактор набуття ними досвіду егалітарної гендерної взаємодії. *Науковий вісник Донбасу.* 2010. № 3. URL: http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN11/10gsmegv.pdf.)

17. Ґендерна політика в системі державного управління: підручник / за заг. ред. М. М. Білинської. Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 132 с. URL: https://gender.org.ua/images/lib/genderna_polityka_v_derj_upr.pdf

18. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року разом з операційним планом її реалізації на 2022–2024 роки. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uriadom-skhvaleno-derzhavnu-stratehiiu-zabezpechennia-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostei-zhinok-i-cholovikiv-na-period-do-2030-roku

19. Дороніна Т., Овчаренко О. Сучасні підходи до гендерної рівності в шкільній освіті: міжнародний досвід для України. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/14152

20. Дубова Г. Упровадження ґендерного підходу в закладах вищої освіти. *Педагогіка. Актуальні питання гуманітарних наук.* Вип 36, том 1, 2021. с. 271-281.

21. Енн Лоре Гумберт. Впровадження гендерного підходу у вищій освіті: контрольний перелік питань для правничих шкіл. Council of Europe, Cover and layout: Friends of Brands,Kyiv, Ukraine, 2020. С. 20. URL: https://rm.coe.int/a4-enchanted-gmchecklist-ukr-122020-pdf/1680a135fe

22. Життя європейців – цеініціатива, яку здійснює МГО «Інтерньюз-Україна» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» Юакім

Хестхаммер Життя європейців: ґендерна рівність в Фінляндії. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2014/10/21/182443/

23. Заграй Л. Д. Теорії гендеру: Гендерні дослідження у психології : навчальний посібник. *ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника»*. Івано-Франківськ : ФО-П Петраш К. Т., 2019. 264 с. URL: https://gestproject.eu/wp-content/uploads/2019/02/Zahrai-Theories_of_Gender_PNU.pdf

24. Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15

25. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-19

26. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17

27. Закон України «Про освіту» (2017 р.) (Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39, ст. 380). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

28. Інформаційно-консультативний жіночий центр. URL: http://www.wicc.zt.sch.in.ua/

29. Камінська Н., Чернявський С., Перунова О. Забезпечення ґендерної рівності в системі МВС та інших центральних органів виконавчої влади : лекція. Київ: *Національна академія внутрішніх справ*, 2020. 31 с. URL:https://www.dsns.gov.ua/files/2020/5/20/112/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F_3.pdf

30. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) (Офіційний переклад). URL: https://rm.coe.int/1680462546

31. Кравець В. Освітні гендерні стратегії в зарубіжній школі та педагогіці: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 2020. URL:http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17402/1/38_Volodymyr_KRAVETs.pdf

32. Кравець В. П., Говорун Т. В., Кікінежді О. М. та ін. Ґендерні дослідження: прикладні аспекти: монографія / за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 448 с.

33. Кравця В. П., Кікінежді О. М. Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 вересня 2020 р. *Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль: ТНПУ, 2020. 288 с. URL: https://tnpu.edu.ua/vyhovna%20robota/2020__final__Zbirnyk%20tez_Gender.pdf

34. Лєснікова М. В. Методологічні засади формування інклюзивного та ґендерно чутливого освітнього середовища у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Міністерство освіти і науки України Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики», 2022. с. 37. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/az_l%D1%94snikova_metodol.zasadi-formuvannya-inklyuz.-ta-%D2%91enderno-chutl.-osvit.seredovishha-u-profteh.pdf

35. Литвинчук О. Вплив гендерних стереотипів на формування ідентичності жінки. *Актуальні проблеми філософії та соціології.* 2017. URL: http://www. apfs. in. ua/v16_2017/19. pdf

36. Ліончук Р. А. Освіта та виховання : гендерний підхід. Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2010. 152 с. URL: http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Lionchuk.php

37. Марущенко О. Гендерні стереотипи вчительства сучасної української школи : соціологічний аналіз. *Гендерна парадигма освітнього простору.* 2015. №2. С. 88-95. URL: https://genderindetail.org.ua/library/osvita/genderni-stereotipi-vchitelstva-suchasnoi-ukrainskoi-shkoli-sotsiologichniy-analiz-1341035.html

38. Марценюк Т. Гендерні квоти: міжнародний досвід запровадження та українські реалії. 2019. URL: https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/mizhnarodniy-dosvid-zaprovadzhennya-gendernih-kvot-ta-ukrainski-realii-134924.html

39. Марценюк Т. Шведська жіноча народна школа як приклад низового активізму в освіті та жіночому русі. Освітній протест. *Спільне*, 2011, № 3. С.118-121. URL: https://files.core.ac.uk/download/pdf/149237538.pdf

40. Матеріали ІІ Всеукраїнського форуму «Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах». *(11 лютого 2021 року, Вищий навчальний приватний заклад «Дніпровський гуманітарний університет») : збірник доповідей та тез.* Дніпро : ВНПЗ «ДГУ», 2021. 306 с. URL:http://dgu.com.ua/bitstream/123456789/53/1/11022021.pdf#page=267

41. Мельник Т. М. Творения суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності. Друге доповнене видання. Київ: Стилос, 2010. 440 с. URL: https://gender.org.ua/images/lib/Melnik_2011.pdf

42. Ми – різні, ми – рівні. Основи культури гендерної рівності: Навч. посіб, для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Ніка-Центр, 2010. 176 с.

43. Моцяк Ю. В. Планування роботи закладів освіти у Швеції з врахуванням гендерних аспектів. *Молодий вчений.* Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, № 12 (64),
2018. С. 435-439. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3343

44. Науково-дослідний центр гендерних студій імені С. Ф. Русової. *ННІ історії та соціогуманітарних дисциплін іменіО. М. Лазаревського.* URL: https://inst-hist.chnpu.edu.ua/klub-pravoznavecz/

45. Оніщенко І. Гендерна політика Європейського Союзу: порядок денний для України. *Вісник Маріупольського державного університету. Філософія, культурологія*, соціологія. 2012. Вип. 4. С. 12–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_fks_2012_4_4

46. Основи теорії гендеру: Навчальний посібібник. Київ: К.І.С., 2004. 536 с. URL: https://genderindetail.org.ua/library/osvita/osnovi-teorii-genderu-navchalniy-posibnik-134419.html

47. Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади: монографія / кол. авт.; ред. Л. Р. Наливайко, І. О. Грицай. Київ: «Хай-Тек Прес», 2018. 348 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/4374/1/GENDER__.pdf#page=159

48. Пекінська декларація. Прийнята на четвертий Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text

49. Пищуліна О. Гендерна рівність і розвиток: Погляд у контексті Європейської стратегії України. *Заповіт*, 2016. с.244. URL: https://razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf

50. План заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1578-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-%D1%80#Text

51. Резолюція РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» та суміжні резолюції. URL: http://www.kdu.edu.ua/Documents/rezolution_woman_peace.pdf

52. Рудік О. М. Забезпечення гендерного балансу у прийнятті політичних та економічних рішень: досвід ЄС. URL: https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/…/241/239

53. Самойленко Н. І. Роль гендерного виховання у формуванні особистості школяра. 2018. URL: https://dnmcps.com.ua/sites/default/files/inline-images/2018-10/2018-10-09-1/prava/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.%20%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D1%8C%20%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D

0%BD%D1%8F%20%D1%83%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%B0.pdf

54. Середньомісячна заробітна плата жінок та чоловіків за видами економічної діяльності. URL: https://ukrstat.org/

55. Скандинавська модель гендерної політики: загальна характеристика. URL: http://studies.in.ua/paritetna_demokratiashporu/2779-skandinavska-model-gendernoyi-poltiki-zagalnaharakteristika.html

56. Словник ґендерних термінів. *укладач З. В. Шевченко*. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., 2016. С. 336. URL: https://a-z-gender.net/ua/wp-content/uploads/2018/05/Slovnyk-gendernyh-terminiv.pdf

57. Слошенко В. Гендерна політика об'єднаної Німеччини: сучасний стан проблеми. Віче. № 24. 2012. URL: http://veche.kiev.ua/ journal/3436

58. Спеціальний закон про дошкільну освіту. Закон України від 11.07.2001 № 2628-III. Редакція від 31.03.2023. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text

59. Стратегія гендерної рівності на 2015–2017 роки. URL: https://rm.coe.int/en/web/genderequality/genderequality-stratagy.

60. Стратегія гендерної рівності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини на 2024–2030 роки. URL: https://udpu.edu.ua/documents/doc/%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%20%D0%A3%D0%94%D0%9F%D0%A3/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf?ver=1706772437

61. Стратегія забезпечення гендерної рівності. *Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.* URL: http://chnpu.edu.ua/

62. Третій рівень освіти в Україні: становлення та тенденції : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, 17–19 листопада 2023 р., с. Світязь Шацького району Волинської області. Львів – Торунь : Liha-
Pres, 2023. 260 с. URL: http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/232

63. Ходакова С. Практичний посібник для посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування «Гендерне інтегрування на місцевому рівні. Досвід міст, що приєдналися до європейської хартії рівності жінок і чоловіків». Київ, 2020. 28 с. URL: https://gender.auc.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/GI_web.pdf

64. Цілі сталого розвитку 2016-2030, Представництво ООН в Україні. URL: http://un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku.

65. Шевцова М. Фінляндія: жіноча парламентська коаліція і Міжнародна премія за гендерну рівність. URL:https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/finlyandiya-zhinocha-parlamentska-koalitsiya.html

66. Юда Л. А. Кращі практики гендерної освіти в країнах Євросоюзу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Історичні науки. Чернігів: ЧНПУ, 2017. Вип. 145. С. 86–99. URL: https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2112

67. Юда Л. А. Проблеми впровадження гендерних підходів у практику викладання дисциплін українознавчого циклу у ВНЗ.*Матеріали науково-практичної конференції «П'яті Фльорівські читання».* Чернігів: ЧНПУ
імені Т. Г. Шевченка, 2017. С. 91-94. URL: http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/2105

68. Юда Л. Чому вчителю необхідна гендерна компетентність. *Школа: Інформаційно-методичний журнал для заступників директорів навчальних*

закладів. 2017. № 6 (138). С. 12-15. URL: https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2114?mode=full

69. Як навчати школярів долати ґендерні стереотипи: конспекти занять. Київ: «Дорадо-Друк», 2011. 804 с.

70. Act on Equality between Women and Men (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, 609/1986, muutoksineen). Helsinki: Finlex, 1986. URL: http://faolex.fao.org/docs/pdf/fin225265.pdf

71. Act on Gender Equality (LBK No 1678 of 19 December 2013; ændret senest i 2013). Copenhagen: Danish Parliament / Ministry, 2013. URL: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/denmark

72. Constitution of Finland (731/1999). Helsinki: Eduskunta, 1999. URL: https://www.finlex.fi/portal/en/legislation/constitutional_law/731/1999

73. Controversies and Challenges in the History of Gender Discourses in Education in Finland / Elina Lahelma. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-19-8241-5_16

74. Curriculum for the Preschool (Lpfö 18). Stockholm: Swedish National Agency for Education, 2018. URL: https://childcarecanada.org/documents/research-policy-practice/20/08/curriculum-preschool-lpf%C3%B6-18

75. Discrimination Act (Diskrimineringslag, 2008:567). Stockholm: Riksdagen, 2008. URL:https://www.do.se/choose-language/english/discrimination-act-2008567

76. Education Act (Skollagen, 2010:800). Stockholm: Riksdagen, 2010. URL:https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

77. Finland Summary Country Report on the Vocational Education and Training system, refernet Cedefop and Summary report on Vocational Education and Training (VET) for learners with Special Educational Needs (SEN). URL: https://www.european-agency.org/sites/default/files/FI-policy-summary-report.pdf

78. Folkeskole (Consolidation) Act, Consolidation Act No. 730 of 21 July 2000 (as amended). Copenhagen: Ministry of Children and Education, 2000. URL: https://static.uvm.dk/Publikationer/2003/consolidation.html

79. Gender Equality (Consolidation) Act (Lov om ligestilling), № 553 af 2. Juli 2002. Copenhagen: Retsinformation, 2002. URL:https://d10.legislationline.org/taxonomy/term/13926

80. Gender Equality Policy with a Summary of Stockholm University's Plan for Increased Gender Equality. Stockholm: Stockholm University, 2021. URL: https://medarbetare.su.se/en/our-su/governance/rules--regulations/work-environment-and-equal-terms/gender-equality-policy---with-a-summary-of-stockholm-universitys-plan-for-increased-gender-equality

81. Law on Equal Treatment in Employment and Pay, etc. Copenhagen: Danish Parliament / Ministry of Employment. URL:https://businessindenmark.virk.dk/guidance/non-discrimination-and-equal-treatment/non-discrimination-and-equal-treatment/

82. Myyry Salla. *Designing the Finnish basic education core curriculum: the issue of gender binarism.* Gender and Education, 2022. Vol. 34, №. 6. C. 1-19. URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09540253.2022.2126443

83. Non-Discrimination Act (Yhdenvertaisuuslaki, 1325/2014). Helsinki: Finlex, 2014. URL: https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2014/en20141325.pdf

84. Päivi Naskali, Sofia Kari, Women's Studies International Forum Volume 80, May–June 2020, Teachers-to-be studying gender and sexual diversity. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277539518306290

85. Smith E., Reimer D. Understanding gender inequality in children's reading behavior: New insights from digital behavioral data. Child Development, 95(2), 2024. 625–635. https://doi.org/10.1111/cdev.14001

86. The Higher Education Act (Högskolelag, 1992:1434). Stockholm: Riksdagen, 1992. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskolelag-19921434_sfs-1992-1434

87. The Higher Education Ordinance (Högskoleförordning, 1993:100). Stockholm: Riksdagen, 1993. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskoleforordning-1993100_sfs-1993-100

ДОДАТКИ

Конспект уроку

Тема: Гендерна рівність: країни ЄС і Україна.

Мета: Сформувати уявлення про поняття гендерної рівності, ознайомити з підходами до забезпечення гендерної рівності в країнах ЄС та в Україні, порівняти європейський і український досвід гендерної політики, розвивати критичне мислення, вміння аргументувати власну позицію, формувати навички участі в дискусії, виховувати повагу до прав людини, толерантність, гендерну культуру.

Тип уроку: круглий стіл

Обладнання: презентація.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Повідомлення теми й мети уроку.

III. Актуалізація і мотивація опорних знань.

– Що таке рівність?

– Чи завжди рівність означає однаковість?

IV. Засвоєння нових знань (сприйняття й первинне усвідомлення нового матеріалу, осмислення зв’язків та відношень в об’єктах вивчення, узагальнення й систематизація знань).

Розповідь вчителя:

Проблематика гендеру в сучасному суспільстві набула значної актуальності. Це складна й водночас необхідна для обговорення тема, адже недостатній рівень гендерної культури свідчить про брак гендерної освіти. Наслідком цього є порушення гендерного балансу в родинному житті, професійній діяльності та політичній сфері.

У Загальній декларації прав людини зазначено: «Усі люди народжуються вільними й рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю та повинні діяти один щодо одного в дусі братерства».

Під час сьогоднішнього круглого столу ми розглянемо та проаналізуємо низку ключових понять.

Поняття «стать» визначає біологічні відмінності між людьми, надані від народження, на основі яких особу ідентифікують як чоловіка або жінку.

Термін «гендер» характеризує соціальний статус і соціально-психологічні особливості особистості, пов'язані зі статтю, але сформовані в процесі взаємодії з суспільством. Гендер є соціальною категорією, що визначає психологічні, поведінкові, культурні та зовнішні відмінності між чоловіками і жінками.

Використання поняття «гендер» як синоніма слова «стать» є помилковим, оскільки гендер відображає передусім соціальні ролі.

Прикладом статевої ролі є здатність жінки народжувати дитину, що зумовлено її біологічними особливостями.

Натомість прикладом гендерної ролі є догляд за немовлям. Хоча народження дитини є виключно жіночою фізіологічною функцією, турботу про неї можуть здійснювати як жінки, так і чоловіки. Проте в більшості культур догляд за немовлятами традиційно сприймається як переважно жіночий обов'язок.

Гендерна роль є різновидом соціальної ролі та охоплює розподіл праці, прав і обов'язків між жінками й чоловіками, а також моделі поведінки, що ґрунтуються на соціальних очікуваннях, прийнятих у конкретному суспільстві.

Людина не обирає свою біологічну стать, однак саме вона часто впливає на подальший життєвий шлях. Із раннього дитинства хлопчиків і дівчаток виховують по-різному: їм купують різні іграшки, навчають відмінних моделей поведінки. У такий спосіб родина та соціальне середовище формують різні поведінкові стандарти, що з часом закріплюються у вигляді стереотипних ролей чоловіка й жінки. Ці ролі помилково вважають вродженими, хоча насправді від народження людина успадковує лише стать.

Гендерні стереотипи – це стійкі, шаблонні та соціально закріплені уявлення про поведінку жінок і чоловіків. Вони охоплюють:

— уявлення про маскулінність і фемінінність. До маскулінних якостей зазвичай відносять домінантність, упевненість, агресивність, логічне мислення та лідерські здібності, тоді як до фемінінних – турботливість, емоційність і залежність;

— уявлення щодо розподілу сімейних і професійних ролей між жінками й чоловіками;

— стереотипи, пов’язані зі змістом праці: жіночу працю часто асоціюють із обслуговуючими сферами (торгівля, освіта, охорона здоров’я), а чоловічу – з керівною або творчою діяльністю.

Гендерні стереотипи обмежують можливості самореалізації як жінок, так і чоловіків, порушуючи принцип рівних прав. Вони проявляються в різних сферах життя, наприклад у переконанні, що чоловік як «голова сім’ї» повинен отримувати вищу заробітну плату, ніж жінка.

Гендерна рівність означає рівний правовий статус жінок і чоловіків та однакові можливості для його реалізації, що забезпечує рівну участь представників обох статей у всіх сферах суспільного життя.

Гендерна дискримінація – це дії або бездіяльність, що передбачають обмеження, винятки чи надання привілеїв за ознакою статі.

У сучасному суспільстві жінки формально мають рівні з чоловіками права, закріплені на законодавчому рівні. Поступово зменшується економічна залежність жінок від чоловіків, яка тривалий час була основою їх підпорядкованого становища. Сьогодні жінки нерідко заробляють на рівні з чоловіками або навіть більше. Водночас високооплачувані та престижні посади й досі переважно обіймають чоловіки.

Отже, гендерна рівність передбачає повну відсутність дискримінації за ознакою статі у доступі до ресурсів, можливостей, благ і соціальних переваг.

Круглий стіл (основна частина)

Учні об’єднуються в групи або виступають по черзі.

Питання для обговорення:

— Як розуміють гендерну рівність у країнах ЄС?

— Які механізми забезпечення гендерної рівності діють у Європейському Союзі?

— Стан гендерної рівності в Україні: досягнення та проблеми.

— Порівняння європейського та українського підходів.

— Чи впливає гендерна рівність на розвиток суспільства?

Доповідач 1 – Швеція: лідер у сфері гендерної рівності.

Коротка доповідь:

Швеція вважається однією з найбільш гендерно рівних країн Європейського Союзу. Основою державної політики є принцип рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків у всіх сферах життя. Принцип рівності жінок і чоловіків закріплений у Хартії основних прав Європейського Союзу, зокрема в статті 23. У Швеції ці положення реалізуються через державну політику, спрямовану на рівний розподіл сімейних і професійних обов'язків, зокрема через систему батьківської відпустки для обох батьків. Аналогічний принцип закріплений у статті 24 Конституції України, однак його практична реалізація потребує подальшого розвитку. Особлива увага приділяється поєднанню професійного та сімейного життя. У Швеції діє система оплачуваної батьківської відпустки, яку можуть брати як матері, так і батьки. Значна увага приділяється гендерній освіті, боротьбі з дискримінацією та насильством за ознакою статі. Гендерна рівність розглядається як необхідна умова сталого розвитку суспільства.

Обговорення (питання до доповіді):

— Чому участь чоловіків у догляді за дітьми є важливою для гендерної рівності?

— Які елементи шведської моделі можна впровадити в Україні?

— Чи може держава впливати на зміну гендерних ролей у сім'ї?

Доповідач 2 – Данія: гендерна рівність у соціальній та трудовій сферах.

Коротка доповідь:

Данія послідовно впроваджує політику гендерної рівності, зосереджуючись на створенні рівних умов праці та соціального захисту. У країні підтримуються гнучкі форми зайнятості, що сприяє балансу між роботою та сім'єю. Держава активно залучає чоловіків до сімейних обов'язків, зокрема через систему батьківських відпусток. Гендерна рівність у Данії розглядається як невід'ємна складова соціальної справедливості. Директива Європейського Союзу про баланс між роботою та сімейним життям визначає необхідність створення умов для поєднання професійної діяльності та сімейних обов'язків. У Данії ці положення втілюються через гнучкі форми зайнятості та активне залучення чоловіків до догляду за дітьми. Встановлює мінімальні стандарти для батьків і опікунів, щоб сприяти гендерній рівності, заохочуючи чоловіків доглядати за дітьми та родичами, і надаючи право всім працівникам (батькам та опікунам) на оплачувані відпустки (мінімум 10 днів батьківської відпустки), гнучкий робочий час та захист від дискримінації, з метою полегшити поєднання кар'єри та сімейних обов'язків. Ця директива замінила попередні норми та зобов'язала країни ЄС імплементувати її до серпня 2022 року.

Обговорення (питання до доповіді):

— Чи сприяють гнучкі форми зайнятості гендерній рівності?

— Які ризики можуть виникати при впровадженні таких форм праці?

— Чи готове українське суспільство до подібних змін?

Доповідач 3 – Фінляндія: гендерна рівність через освіту та політичну участь.

Коротка доповідь:

Фінляндія є прикладом країни, де гендерна рівність тісно пов'язана з розвитком освіти та демократії. Значна увага приділяється формуванню

гендерної культури з раннього віку через систему освіти. Жінки активно представлені в політичному житті та органах державної влади. Рекомендації Ради Європейського Союзу щодо забезпечення гендерної рівності в освіті підкреслюють важливість формування гендерної культури з раннього віку. У Фінляндії ці положення реалізуються через інтеграцію гендерної тематики в освітні програми та забезпечення рівного доступу до політичної участі. Фінляндія була однією з перших країн у світі, де жінки отримали виборчі права, що заклало основу сучасної гендерної політики. На міжнародному рівні важливим кроком у розвитку гендерної рівності стало прийняття Цілей розвитку тисячоліття, що закріплюють принцип рівності всіх людей. Принцип рівності, проголошений у Цілях розвитку тисячоліття, підкреслює, що жодна людина і жодна країна не повинні позбавлятися можливості користуватися благами розвитку, а також гарантує рівність прав і можливостей чоловіків і жінок, що є ключовим для сталого розвитку суспільства у XXI столітті.

Обговорення (питання до доповіді):

— Чому освіта є ключовим інструментом формування гендерної культури?

— Чи впливає представництво жінок у політиці на якість рішень?

— Які освітні практики Фінляндії можна використати в Україні?

Доповідач 4 – Україна: сучасний стан і виклики гендерної рівності.

Коротка доповідь:

В Україні принцип гендерної рівності закріплений у Конституції та низці законодавчих актів. Держава поступово впроваджує європейські стандарти гендерної політики, зокрема в освіті, державному управлінні та на ринку праці. Водночас існують проблеми, пов’язані з гендерними стереотипами, нерівністю в оплаті праці та недостатнім представництвом жінок у політиці. У сучасних умовах євроінтеграції та війни питання гендерної рівності набуває особливої актуальності. Україна є учасницею Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, що

зобов'язує державу забезпечувати рівні права та можливості для жінок і чоловіків. Ці зобов'язання закріплені й у Конституції України та профільному законодавстві. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає поступове наближення української гендерної політики до європейських стандартів. В Україні принципи рівності прав жінок і чоловіків закріплені на найвищому рівні – у Конституції, що визначає основи захисту прав громадян. Конституція України, ст. 24 гарантує рівність прав жінок і чоловіків, забезпечуючи рівні можливості у громадсько-політичній діяльності, освіті та професійній підготовці, праці та винагороді за неї, що відповідає міжнародним стандартам у сфері гендерної рівності.

Окремо Конституція гарантує рівні права у сімейних відносинах, підкреслюючи важливість рівноправ'я у шлюбі та захисту сім'ї. Конституція України, ст. 51 визначає, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка, а подружжя має рівні права та обов'язки у сім'ї, що гарантує захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства.

Освіта є фундаментом формування рівних можливостей, тому законодавство закріплює право кожного громадянина на здобуття освіти. Конституція України, ст. 53 кожен громадянин і громадянка України мають право на освіту, що є основою для формування рівних можливостей у суспільстві та реалізації принципу гендерної рівності.Законодавство у сфері освіти визначає, що право на навчання має забезпечуватися всім громадянам незалежно від статі та соціального стану, що є важливим інструментом подолання гендерних стереотипів. Закон України «Про освіту», ст. 3 гарантує право на безкоштовну освіту всім громадянам і громадянкам незалежно від статі, раси, національності чи соціального стану, що сприяє ліквідації гендерних нерівностей в освітньому процесі.

Для практичної реалізації гендерної рівності в освіті держава встановлює конкретні механізми, що гарантують рівні умови для жінок і чоловіків у навчальних закладах. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», ст. 21. забезпечує рівні права та

можливості жінок і чоловіків у здобутті освіти, а навчальні заклади створюють рівні умови під час вступу, оцінки знань та підготовки підручників, вільних від стереотипів щодо ролі жінки і чоловіка, сприяючи вихованню культури гендерної рівності та рівного розподілу професійних і сімейних обов'язків.

Обговорення (питання до доповіді):

Які головні перешкоди для досягнення гендерної рівності в Україні?

Як війна вплинула на роль жінок і чоловіків у суспільстві?

Яку роль відіграє молодь у формуванні гендерно чутливого суспільства?

Питання для загальної дискусії:

— Які підходи країн ЄС є найбільш ефективними для України?

— Які бар'єри заважають досягненню гендерної рівності?

— Чи може освіта стати ключовим інструментом змін?

Підсумкова дискусія (загальні питання)

— Яка з моделей гендерної політики є найбільш ефективною?

— Чи можлива повна гендерна рівність у сучасному суспільстві?

— Які кроки має зробити Україна, використовуючи досвід країн ЄС?

V. Закріплення.

Формулювання спільних висновків:

— Гендерна рівність є важливою умовою сталого розвитку;

— Україна рухається в європейському напрямі, але має виклики.

Отже, гендерна рівність є важливою умовою демократичного розвитку суспільства. Досвід Швеції, Данії та Фінляндії демонструє ефективність комплексного підходу, тоді як Україна перебуває на етапі активного впровадження європейських стандартів.

VI. Підведення підсумків уроку, повідомлення домашнього завдання. Підготувати коротке повідомлення або есе на тему: «Гендерна рівність: європейський досвід для України».